

התנגדות יהודית בתקופת השואה בסימן 80 שנה למרד גטו ורשה

Ghetto Fighters' House

~ Zerstörung eines Ghettostraßenab.

~ Diese Menschen verweigerten sich mit der Waffe.

התנגדות לנאצים
ניסיונות להגדרה

פעולה המכוונת במודע לסיכול חוק או פעולה של הנאצים ושותפיהם

פעולה כוללת המכוונת לתועלת הכלל

הצלה מאורגנת כפעולת התנגדות

הפעולה כרוכה בסיכון עצמי

התנגדות במטרה להשיג מידע וידיעות

- ארכיון עונג שבת
- פרשת הברחת הציורים מטרזין
- בריחתם של ורבה ווצלר ממחנה בירקנאו
- יומני הזונדרקומנדו

התנגדות במטרה למרוד או לפעול כנגד הגרמנים בגטאות

- מרד גטו ורשה
- פעולת הציגנריה בקרקוב
- המרד בגטו לחוה
- הבריחה מגטו נובוגרודק

התנגדות במטרה להציל יהודים – מחתרות הצלה

- פעולות הצלה בהולנד
- מחתרות יהודיות וקומוניסטיות בצרפת
- פעולות להצלת ילדים בבלגיה
- ניסיונות הצלה ברומניה

התנגדות במסגרת הפרטיזנים

- מחנות משפחה – מחנה האחים ביילסקי ומחנה זורין
- יהודים במסגרות פרטיזניות סובייטיות
- מפרטיזנים ללוחמים בצבא הסובייטי

התנגדות יהודית במחנות ההשמדה

המרד במחנה ההשמדה טרבלינקה – 2 באוגוסט 1943

המרד במחנה ההשמדה סוביבור – 14 באוקטובר 1943

מרד הזונדרקומנדו בבירקנאו – 7 באוקטובר 1944

הגטו המרכזי

שופ המברשתנים

אזור השופים

טבנס הקטן

מצאתי את עצמי חזרה בתוך הגטו. ידעתי בדיוק איפה אני נמצא, זיהיתי את המקום והתחלתי להתרוצץ, ניסיתי למצוא איפה שידעתי... כאשר יצאתי בכלל לא העליתי על הדעת שהמצב יכול להשתנות, שאנשים עברו למקומות אחרים: לבונקרים אחרים... למרתפים אחרים... כל אחד חיפש איפשהו להסתתר... בקיצור, אני מסתובב... אני מגיע למקום אחד, אני מגיע למקום שני ולמקום שלישי ואני לא יודע... רץ כמו מטורף ו...אין תשובה משום מקום. איש לא עונה.

אחרי ש... 'לא קול ולא עונה' היה לי רגע של כנראה חולשה או... לא יודע להגדיר את המצב שלי, התיישבתי בתוך ההריסות האלה, באיזשהו מקום, לא ידעתי בדיוק איפה אני, ידעתי שאני בתוך הגטו ו...ישבתי. לא יודע כמה זמן... כנראה לא מעט. לא ידעתי מה להחליט ודמיינתי לעצמי שאני היהודי האחרון בגטו ורשה או בוורשה בכלל. חשבתי שאחכה עד הבוקר והגרמנים יכנסו ואז תהיה לי אפשרות: או שאצליח, או שלא אצליח להרוג גרמני אחד, אולי שניים, אולי אף אחד... יהרגו אותי ובזה נגמר הסיפור. כמו שאני יושב, כמעט בניחותא, ובאמת, לא יודע מה לעשות... כן ללכת, לא ללכת... אין לי כבר לאן ללכת. איש לא עונה לי, סימן שאין אף אחד.

פתאום נזכרתי ששני המובילים שלי והבחור הנוסף מחכים לי והחלטתי שאני חוזר לתעלת הביוב. הם חיכו במקום והתחלנו ללכת בחזרה, מבלי שום תוצאה,

שום דבר. כאן קרה הדבר הבלתי אפשרי שבכלל קשה להאמין שהוא היה, אבל עובדה שהוא היה...: פתאום היה נדמה לי ששמעתי איזה רשרוש בתוך תעלת הביוב, אבל אני לא בטוח ואני גם לא יודע מי... אולי זה הגרמנים. הכל היה עניין של שניות ופתאום אני פוגש בתוך תעלת הביוב עשרה אנשים שהכרתי...

קאז'יק, בשם יד ושם, רשות הזיכרון לשואה ולגבורה, ובשמי שהכרתי אותך, ובשם חברי וחבריך, אחרוני לוחמי הגטאות ופרטיזנים, באתי להיפרד ממך ולהצדיע לך, אחרון המורדים של גטו ורשה. אני מצדיע לך על היותך בין הנועזים והבולטים בקרב לוחמי הגטו. לחמת אתה וחבריך בידיעה ברורה שאין כל סיכוי לנצח, אבל לחמתם עד הסוף. הוכחתם לעולם שיהודים יודעים להילחם וכשצריך גם למות בגבורה. כשהגטו בער והמרד החל לדעוך, נשלחת להזעיק עזרה אל מחוץ לגטו, להשיג נשק ולסייע בהוצאת הלוחמים האחרונים מהגטו הבוער. יצאת דרך תעלות הביוב לצד הארי של העיר. המחתרת הפולנית אליה פנית הושיטה במועט את הסיוע המבוקש. חזרת דרך תעלות הביוב לגטו להוציא את חבריך הלוחמים. הצלחת להוציא חלק מהם, ביניהם אחדים ממנהיגי המרד ובתוכם צביה לובטקין ומרק אדלמן.

"קאז'יק, זכית להילחם וגם להציל חלק מחבריך הלוחמים. עם אחרוני לוחמי הגטו ששרדו את המרד, ומצאו מקלט בצד הארי, השתתפת גם במרד הפולני בוורשה באוגוסט 1944. שרדת זכית לראות את יום הניצחון על גרמניה הנאצית. בהיותך ציוני מנעורייך, עלית בתום המלחמה ארצה. כאן הבאת את בשורת המרד וגבורת לוחמיה. פעלת כל חיך להנצחת זכר השואה והמרד. כל עוד היית אתנו המרד היה עדיין חלק מהווי חיינו וחלק מההיסטוריה. עם לכתך מאתנו, אחרון הלוחמים מגטו ורשה, המרד הופך מעכשיו להיות בלעדית פרק בהיסטוריה ארוכת הימים של עמנו".

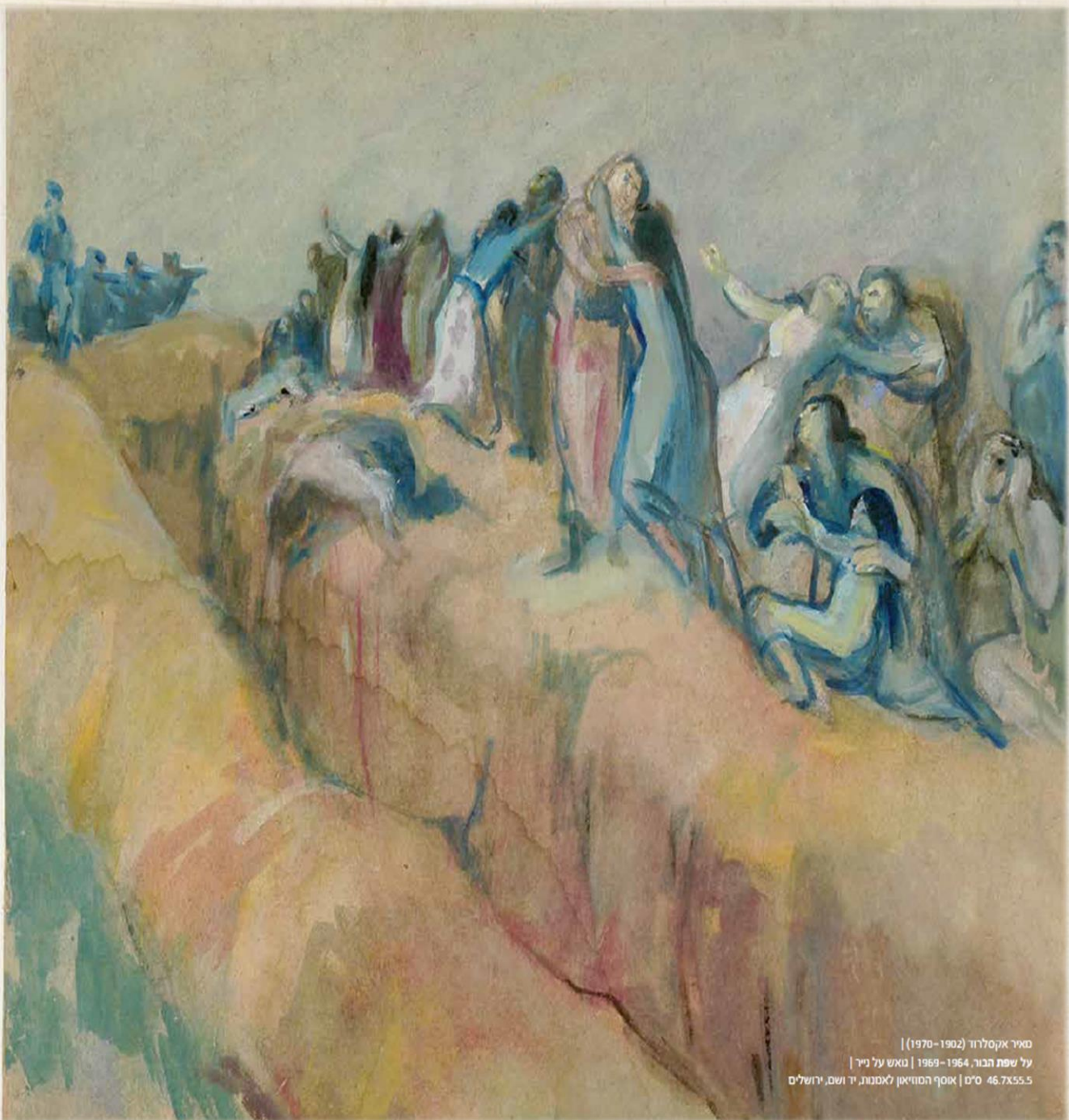
מי באש?

לאונרד כהן

תרגום: קובי מידן

מי באש?
מי בסיס?
מי לאור השמש?
מי בחשכת ליל?
מי בבית דין של מטה?
מי בשיבה של מעלה?
מי בפריחה החיכנית האת?
מי בדעיכה אטית מאד?
ומי, מי קורא בשמנו?
מי במעדה קלה?
מי בסיסי שינה?
מי בשלטון הלב?
מי במכשיר קהה?
מי במפלת שלג?
מי באבקה נשפכת?
מי בשל בצע כסף?
מי ברעב בלי שובע?
ומי, מי קורא בשמנו?
מי בזמן טיפוס?
מי בתוך אוטובוס?
מי ברוב בדידות?
מי בראי ממול?
מי במצות גברות?
מי על חרבו שלול?
מי יקשר עד מות?
מי יבצע לכוח?
ומי, מי קורא בשמנו?

מתוך לאונרד כהן - השירים, כנרת, תל אביב תשס"ט

אמיר אקשלוד (1902-1970) | על שפת הבור, 1964-1969 | גוש על נייר | 46.7x55.5 ס"מ | אוסף המוזיאון לאמנות יד ושם, ירושלים

משתני יסוד

זמן

- מועד הטקס – יום השואה הבינלאומי, ערב יום השואה, יום השואה עצמו.
- משך הטקס
- לוח זמנים מקדים להכנות

משתני יסוד

אוכלוסיית יעד

- הרכב האוכלוסייה

- מס' משתתפים

משתני יסוד

מקום

התאמת המקום לטקס

עיצוב וסידור המקום

אופן כניסת ויציאת הקהל

קביעת הנושא

דוגמאות לנושאים אפשריים ליום השואה:

- התנגדות יהודית בתקופת השואה בסימן 80 שנה למרד גטו ורשה
- מסילות אל האבדון – שילוחם של היהודים בתקופת השואה
- עד היהודי האחרון – 80 שנה לרצח בשטחי ברה"מ
- הצלה בידי יהודים בשואה – סולידריות בעולם מתפרק
- כאב השחרור והחזרה לחיים
- ילדים בשואה
- התקוממות ומרי בתקופת השואה
- עדים ועדויות: למען ידע דור אחרון
- צלם האדם בצל המוות

נושאים ומתכונים נוספים / לפרטים נוספים

מרכיבי טקס

קטעי יזכור, קטעי תפילה

הדלקת נרות

תכנים: קטעי עדות ויומנים, מכתבים אחרונים,

קטעי ספרות ושירה, קטעי סרטים,

שירים

הקראת שמות נרצחים

מינון נכון והתאמה של מרכיבי הטקס

העשרת הטקס

איש עדות

הרצאה קצרה

הקרנת סרטונים / סרט

ליווי מוזיקלי / אומן

תערוכה

נזכור / אבא קובנר

נזכור את אחינו ואחיותינו.

את בתי העיר ואת בתי הכפר

את רחובות העיירה שסאנו כנהרות

ואת הפונדק הבודד עלי אורח:

את הישיש בקלסתר פניו

את האם בסודרה

את הנערה בצמותיה

את הטף את הטף

את אלפי קהילות ישראל על משפחות האדם

את כל עדת היהודים

אשר הכרעה לטבח על אדמת אירופה מידי הכורת

הנאצי:

את האיש שזעק פתאום ובזעקתו מת.

את האישה שחיבקה את תינוקה אל לבה וזרועותיה

צנחו

את התינוק שאצבעותיו מגששות אל פטמת האם
והיא כחולה וצוננת.

את הרגליים שביקשו מפלט ולא היה מנוס עוד.

ואת שקפצו ידיהם לאגרוף האגרוף שחפן את הברזל

הברזל שהיה לנשק החזון הייאוש והמרד והם ברי הלבב

והם פקוחי עיניים והם שהשליכו נפשם מנגד וידם קצרה

מלהושיע:

נזכור את היום. את היום בצהריו.

את השמש שעלתה על מוקד הדמים.

את השמיים שעמדו גבוהים ומחרישים

נזכור את תלי האפר אשר מתחת לגנים הפורחים.

יזכור אחי את מתיו כי הנה הם מנגד לנו

הנה ניבטות עיניים סביב-סביב

ואל דמי, אל דמי לנו עדי יהיו חיינו ראויים לזכרם.

ואלה שמותיהם: אברהם, יצחק, יעקוב. שרה, רבקה, רחל, לאה. (...) דוד
ושלמה, שאול ונוסף עליהם שמואל. זכריה ויחזקאל, ואפילו ירמיהו. (...)
וצבי-הירש ודוב-בר, ואריה-לייב, וולף... ומרים, ודבורה, וחנה, ורות. (...)
ומפני שגדלו בפולין, נתקראו לעתים גם בשמות פולנים. והיה לוטק ואדק.
יאנק, מייטק וסווק. (...) ומארישיה וואנדזיה. סטיפה, רוז'יה. (...)
אומות העולם חוקקות שמות-משפחה באנדרטאות, בלוחות-זיכרון.
שמותיהם של מעונים, של לוחמים. אנו לא נוכל לזכור שמות משפחה של
מיליונים. (...)
יש ידועים, ויותר מהם בלתי-ידועים, אלמונים. חלילה לנו להבדיל בניהם.
(...)
עלינו לכבד את הידועים, את המפורסמים פחות ואת האלמונים – באותה
אהבה עצמה – כולם כאחד. (...)
שמותיהם: אברהם, יצחק, יעקוב... שרה, רבקה, רחל, לאה...
רחל אויירבך

שמות של ילדים יהודים / אהרון צייטלין

שמות, רק זאת אשר נשאר
דבורה'לה, דוושה'לה, חיה'לה,
שמר'לה, פער'לה, בער'לה,
שימע'לה, שיה'לה, שייע'לה.

היכן עוד נמצא את משה'לה,
את שויליק, שמוליק, שרוליק,
אלוהים לא ריחם עליהם יותר
ואת עמלק שלח, לא ויתר.

אין ולא יהיו עוד יותר השעלך,
השעלך, פשעלך, הינדעלך,
צלילים, רק צלילים של שמות
צלילים של שמות ילדים יהודים.

היכן היא רגלך, זיסה'לה?
היכן צמתך, ציפה'לה?
עשן – ידה של ינטה'לה,
אפר- ראשו של קופעלה.

בלימה'שי, טויבה'שי, ריווה'לה,
לאה'ניו, פייגה'ניו, פער'לה,
חצק'לה, מוט'לה, קיבא'לה,
הרש'לה, לייב'לה, בער'לה.

שייע'לה, חייה'שי, גולדה'שי,
מנדעלך, גננדעלך, מינדעלך,
סופר בלילה נים ולא-נים
שמות של ילדים יהודים.

שמות ילדים יהודים,
ראחלך, רוחלך, נחה'לך,
גצעלך, וולוועלך, וויגדרלך,
יענקעלך, יונה'לך, מכעלך.

קופעלה, איפה ראשך הקטן?
איפה האור שהאיר מעיניך?
ינטה'לה, איפה הן ידייך?
פייגה'לה, היכן הן רגליך?

טקס הדלקת נרות – אנשים מתוך הארגון

שליחת קישורים לסרטים לפני יום השואה, במהלכו ולאחריו

ראיונות או שיחות עם חברים בארגון בעלי סיפור אישי, סיפור של תמונה, סיפורו של חפץ

סיפור של מקום/ קרבן שואה/ ניצול

נצר אחרון או ניצולי שואה שלחמו בתש"ח בחיבור לאנדרטאות מקומיות

חסד אחרון – חסידי אומות עולם שחיו בעירכם/ יהודים מצילים יהודים

"לכל איש יש שם שנתן לו אלוהים ונתנו לו אביו ואמו"

YAD VASHEM
The Holocaust Martyrs' and Heroes' Remembrance Authority

דף עדות
Page of Testimony

1911/8

Maiden name:	מירל רוקאצקי	Yashe's family name:	אבאמאן
Previous surname:	רוקאצקי	Yashe's first name:	רוזעלע
Family name:	אבאמאן	Yashe's last name:	אבאמאן
Approx. age:	23	Date of birth:	1911/8
Place of birth:	אייזיקאוו	Yashe's birth date:	1911/8
Family name of victim's father:	אבאמאן	First name of victim's father:	יוסף
Maiden name of victim's mother:	רוזעלע	First name of victim's mother:	רוזעלע
Yashe's permanent residence:	אייזיקאוו	Yashe's permanent residence:	אייזיקאוו
Place and activities during the war:	אייזיקאוו, פולין		
Circumstances of death:	גטו, פולין		
Place of death:	אייזיקאוו, פולין		

YEM
Holocaust Remembrance Authority

דף עדות
Page of Testimony

Name:	רוזעלע אבאמאן	Family name:	אבאמאן
Previous name:	אבאמאן	Family name:	אבאמאן
Approx. age:	13	Date of birth:	1911/8
Place of birth:	אייזיקאוו	Yashe's birth date:	1911/8
Family name of victim's father:	אבאמאן	First name of victim's father:	יוסף
Maiden name of victim's mother:	רוזעלע	First name of victim's mother:	רוזעלע
Yashe's permanent residence:	אייזיקאוו	Yashe's permanent residence:	אייזיקאוו
Place and activities during the war:	אייזיקאוו, פולין		
Circumstances of death:	גטו, פולין		
Place of death:	אייזיקאוו, פולין		

YAD VASHEM Martyrs and Heroes Remembrance Authority

דף עדות רשות הזיכרון לשוארי הגבורה והחייבים

THE MARTYRS AND HEROES REMEMBRANCE LAW 5715-1954	1954 חוק הזיכרון והגבורה - חוקיני 5715-1954
1. The task of YAD VASHEM is to gather into the historical material regarding all those who died in the Final Solution and to preserve their names and those of the institutions, organizations and establishments which were destroyed because they were Jewish.	2. מטרת הזיכרון והגבורה היא לגבות את כל החומר ההיסטורי הקשור בגורמיהם של כל אלה שנהרגו בגלל יהדותם, לשמורם וליישבם, ולשמור שמותיהם של כל אלה שהיוו את המוסדות, הארגונים והמקומות אשר נהרסו בשל יהדותם.
3. The task of YAD VASHEM is to preserve the names of all those who died in the Final Solution and to preserve their names and those of the institutions, organizations and establishments which were destroyed because they were Jewish.	3. מטרת הזיכרון והגבורה היא לשמור את שמותיהם של כל אלה שנהרגו בגלל יהדותם, לשמורם וליישבם, ולשמור שמותיהם של כל אלה שהיוו את המוסדות, הארגונים והמקומות אשר נהרסו בשל יהדותם.
4. The task of YAD VASHEM is to publish the names of all those who died in the Final Solution and to preserve their names and those of the institutions, organizations and establishments which were destroyed because they were Jewish.	4. מטרת הזיכרון והגבורה היא לפרסם את שמותיהם של כל אלה שנהרגו בגלל יהדותם, לשמורם וליישבם, ולשמור שמותיהם של כל אלה שהיוו את המוסדות, הארגונים והמקומות אשר נהרסו בשל יהדותם.

Name:	רוזעלע אבאמאן	Family name:	אבאמאן
Approx. age:	23	Date of birth:	1911/8
Place of birth:	אייזיקאוו	Yashe's birth date:	1911/8
Family name of victim's father:	אבאמאן	First name of victim's father:	יוסף
Maiden name of victim's mother:	רוזעלע	First name of victim's mother:	רוזעלע
Yashe's permanent residence:	אייזיקאוו	Yashe's permanent residence:	אייזיקאוו
Place and activities during the war:	אייזיקאוו, פולין		
Circumstances of death:	גטו, פולין		
Place of death:	אייזיקאוו, פולין		

1. אדם זה נהרג בגלל יהדותו.
2. This person was killed because he/she was Jewish.
3. The task of YAD VASHEM is to preserve the names of all those who died in the Final Solution and to preserve their names and those of the institutions, organizations and establishments which were destroyed because they were Jewish.
4. מטרת הזיכרון והגבורה היא לשמור את שמותיהם של כל אלה שנהרגו בגלל יהדותם, לשמורם וליישבם, ולשמור שמותיהם של כל אלה שהיוו את המוסדות, הארגונים והמקומות אשר נהרסו בשל יהדותם.

רשות הזיכרון לשוארי הגבורה והחייבים דף עדות

Name:	רוזעלע אבאמאן	Family name:	אבאמאן
Approx. age:	23	Date of birth:	1911/8
Place of birth:	אייזיקאוו	Yashe's birth date:	1911/8
Family name of victim's father:	אבאמאן	First name of victim's father:	יוסף
Maiden name of victim's mother:	רוזעלע	First name of victim's mother:	רוזעלע
Yashe's permanent residence:	אייזיקאוו	Yashe's permanent residence:	אייזיקאוו
Place and activities during the war:	אייזיקאוו, פולין		
Circumstances of death:	גטו, פולין		
Place of death:	אייזיקאוו, פולין		

1. אדם זה נהרג בגלל יהדותו.
2. This person was killed because he/she was Jewish.

גבורה

- ראשי
- מאגר שמות קרבנות השואה
- מאגר התצלומים המקוון
- מאגר המסמכים
- מאגר רשימות מתקופת השואה
- ספריית יד ושם
- קטלוג הסרטים המקוון
- מאגר חסידי אומות העולם (באנגלית)

חפשו ומלאו דפי עד לזכר הקרבנות במאגר השמות

יהודים מצילים יהודים

האנציקלופדיה של הגטאות

תערוכת ready2print

מאגר המידע של השילוחים בתקופת השואה

המאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה

חיפוש מורחב

חפש

מקום (בלועזית)

שם פרטי

שם משפחה / נעורים

יד ושם, בשיתוף עם מוסדות אחרים, אסף ותיעד שמות ופרטים ביוגרפיים של מליוני קורבנות של רדיפת היהודים השיטתית בתקופת השואה. מעל ארבעה מיליון ושמונה מאות אלף מתוך קרוב לששת מיליון היהודים שנרצחו בידי הנאצים ובידי עוזריהם מונצחים במאגר. המאגר כולל מידע על קרבנות השואה: הנרצחים, רבים אחרים שלא ניתן לקבוע מה עלה בגורלם- וגם אלו ששרדו.

שמותיהם של יותר ממיליון מהנרצחים עודם עלומים, והזמן אולם מוטלח על כולנו החובה המוסרית להחמיד רמאמצי

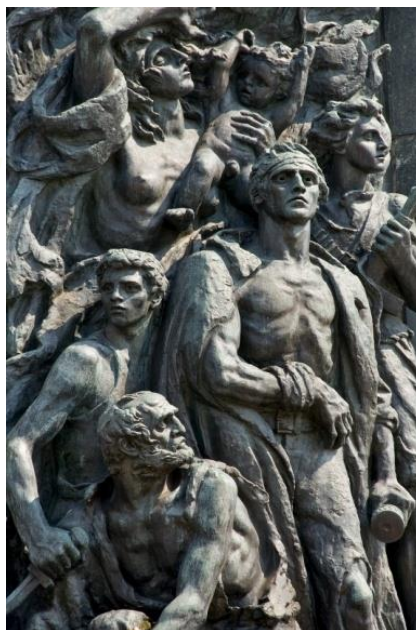

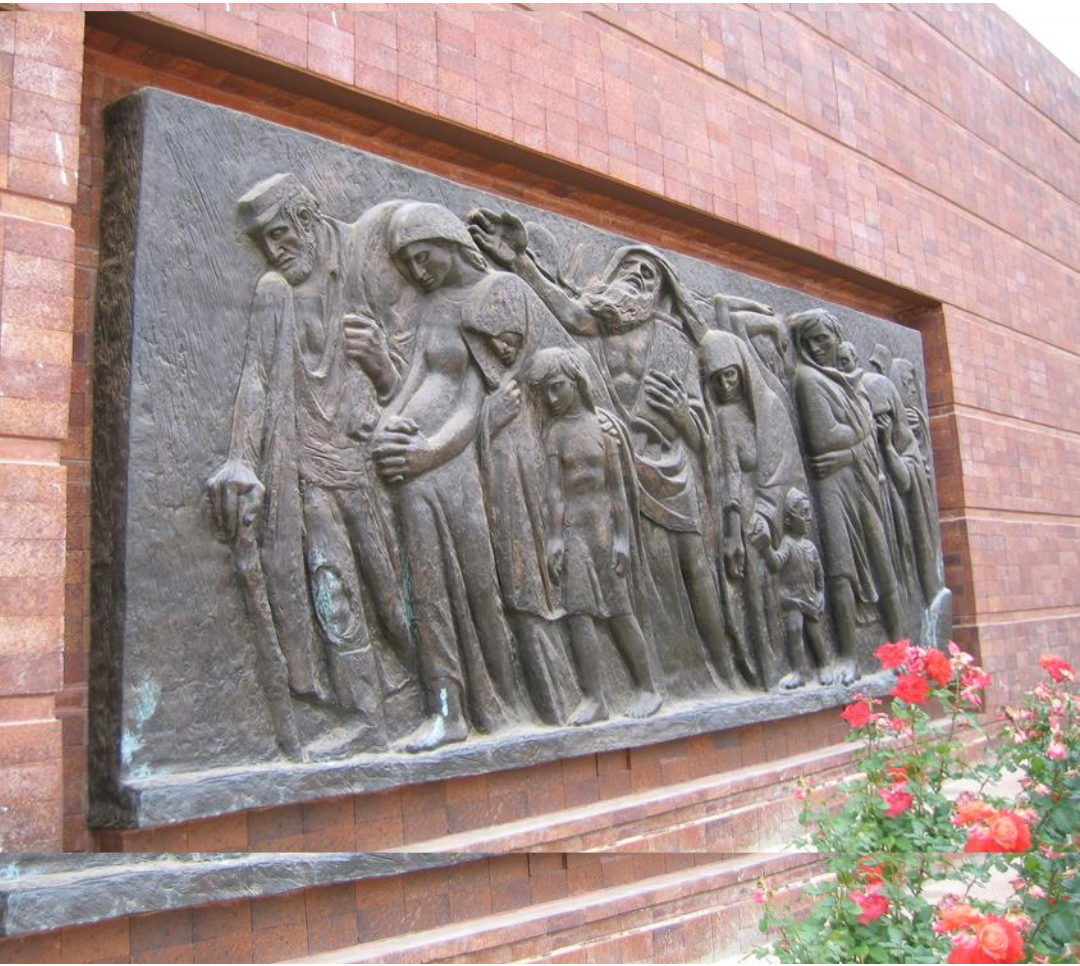
**"אם יקרה משהו, הייתי רוצה שיהיה אדם שיזכור
כי חי מישהו בשם דויד ברגר."**

התנגדות במטרה למרוד או לפעול כנגד הגרמנים בגטאות

- מרד גטו ורשה
- פעולת הציגנריה בקרקוב
- המרד בגטו לחוה
- הבריחה מגטו נובוגרודק

"הגיהינום סר אלי האדמה" – מרד גטו ורשה

במלאת עשרים וחמש שנה למרד גטו ורשה, ערך העיתון "למרחב" (רם עברון) ראיון עם אנטק צוקרמן. השאלה האחרונה שהציג לו בראיון הייתה מה יש ללמוד מן הצד הצבאי, הטקטי ואסטרטגי של מרד הגטו.

ענה לו אנטק (יצחק צוקרמן):

"אינני חושב שיש צורך לנתח את המרד מבחינה צבאית. המדובר הוא במלחמה של פחות מאלף איש נגד צבא אדיר ובלב איש לא היה הפקפוק ביחס לתוצאותיו המעשיות. זה לא נושא ללימוד בבי"ס צבאי. לא הנשק, לא המבצעים, לא הטקטיקה.

אם יש בית ספר ללימוד רוח האדם, הרי שם זה צריך להיות מקצוע ראשי, הדברים החשובים באמת היו טמונים בכוח שגילו צעירים יהודיים אחרי שנים של השפלה, לקום על משמידיהם ולקבוע בעצמם באיזה מוות יבחרו: טרבלינקה או מרד. אינני יודע אם קיימת אמת מידה מקובלת ללמוד את זה."

תאריכים מרכזיים בתולדות יהודי ורשה במלחמת העולם השנייה

ערב המלחמה חיו בוורשה כ-378,000 יהודים אשר היוו כ-29% מתושביה

1.9.39 פרוץ מלחמת העולם השנייה

28.9.39 כניעת ורשה לאחר מצור ממושך

15.11.40 הקמת גטו ורשה

במהלך חודשי קיומו של הגטו כ-85,000 יהודים נפטרו מחמת התנאים

22.7.1942-21.9.1942 – הגירוש הגדול

18-22.1.1943 – המרד הקטן/האקציה השנייה

19.4.1943 – תחילת חיסול הגטו ומרד גטו ורשה

הגירוש הגדול:

תשעה באב תש"ב – יום כיפור תש"ג; 1942 21.9 – 22.7

במהלכו גורשו למחנה ההשמדה טרבלינקה

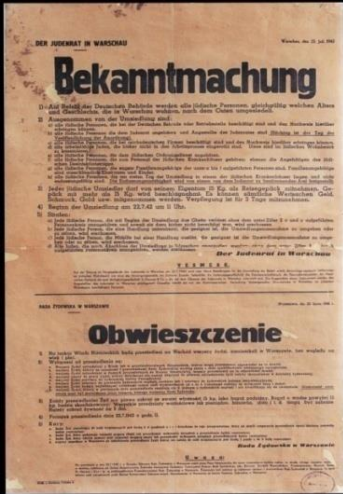
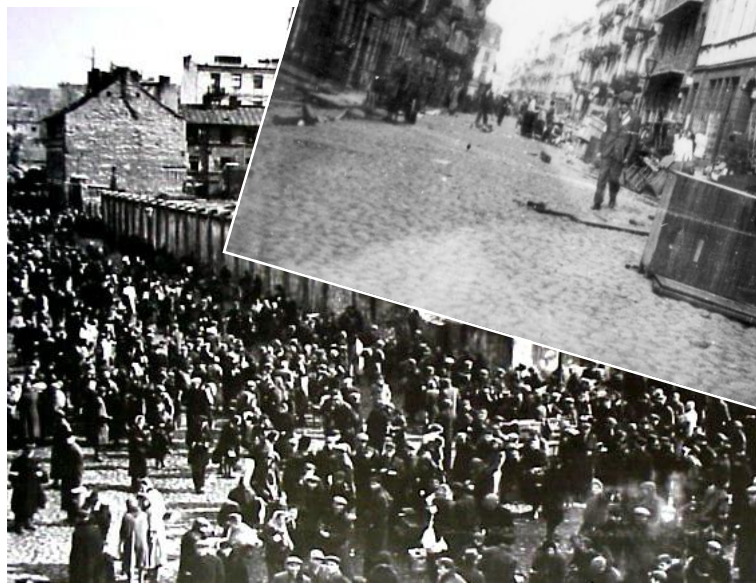
265,000 יהודים

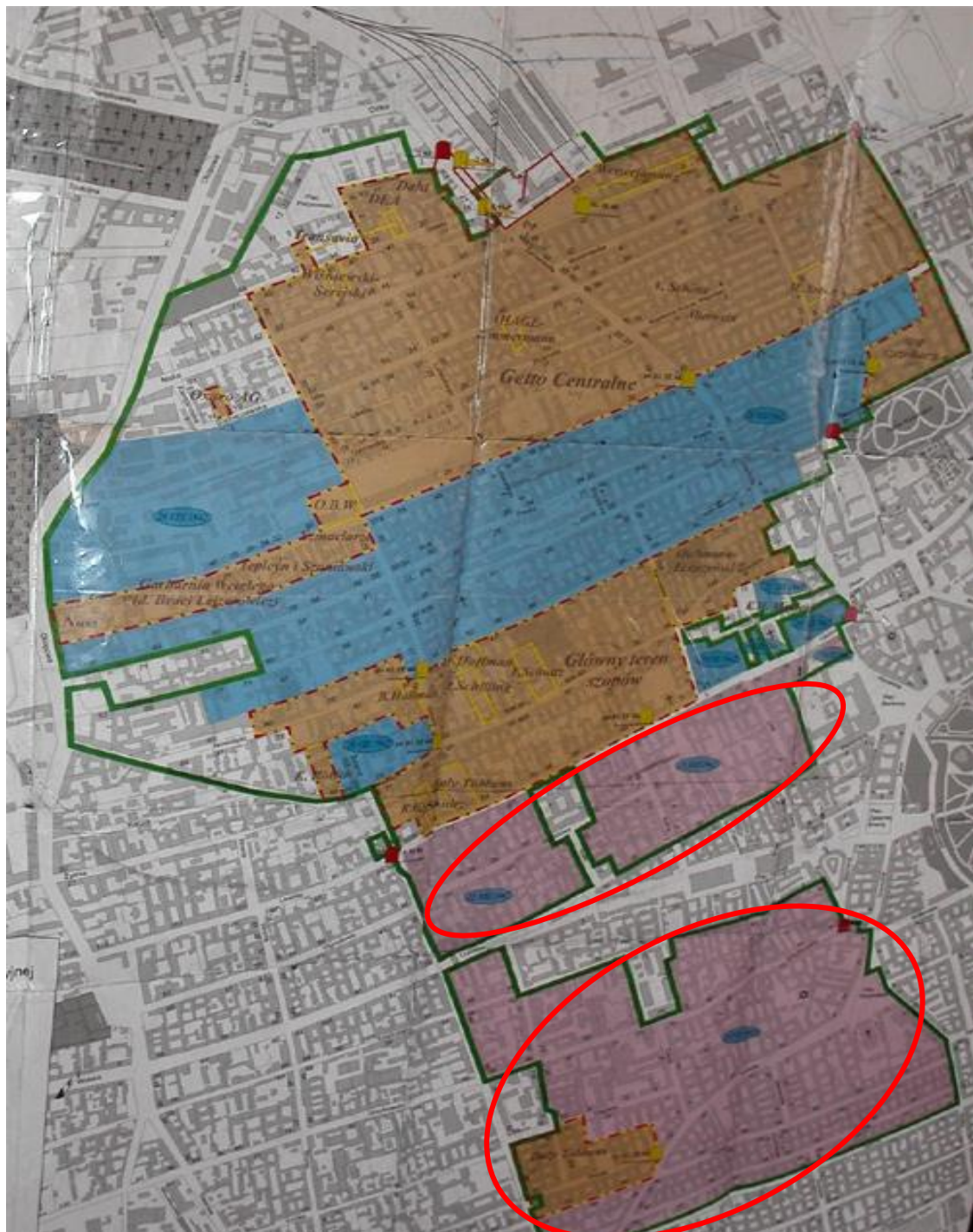
נשלחו למחנות עבודה 11,000

נרצחו בגטו: 10,000

המאורעות הנוראים שטפוני [...] אין בפי מלים להביע מה שעובר עלינו מיום שהוכרז הגירוש ומשעה שהתחיל [...] במשיכת קולמוס אחת נשתנה פני ורשה. תמו תגרניה. אפסו קבצניה, ענייה ואביוניה, סוגרו חנויותיה, נתרוקנו חוצותיה. בכל מקום שקט ודממה כדממת בית הקברות.

(ח. א. קפלן)

תושבי הגטו לאחר הגירוש הגדול

36,000 "בעלי מספרים"

15,000 "פראיים"

הגטו המרכזי

עובדי הפלצובקות

מעט שופים

הורטרפאסונג

~10,000

"פראיים"

שופ המברשתנים

כ-4000

אזור השופים

כ-20,000

טבנס הקטן

2000

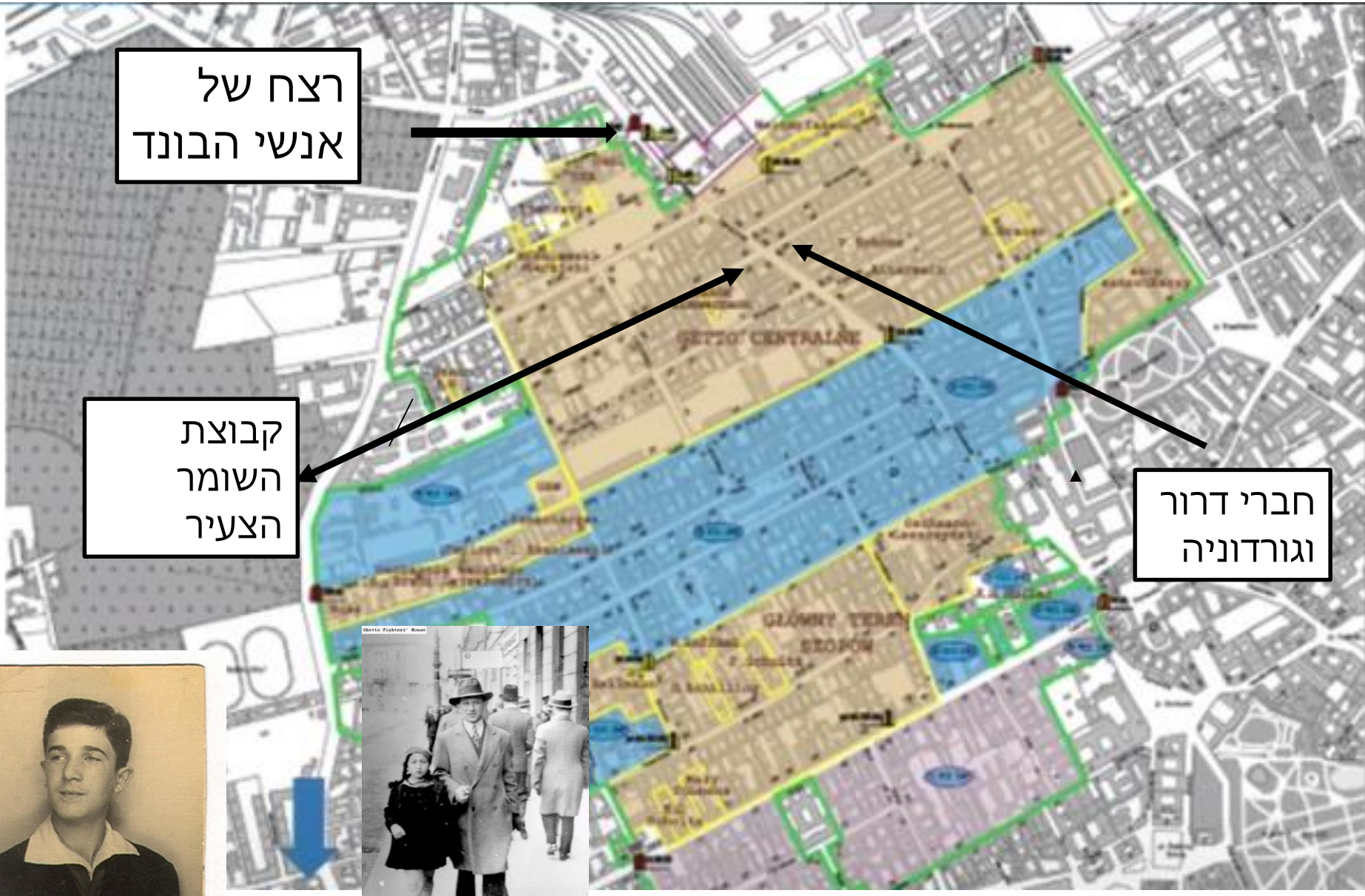
18 בינואר 1943

לגטו ורשה נכנסו לפנות בוקר כ-200 גרמנים
וכ-800 אנשי כוחות ליטאים ולטבים

רצח של
אנשי הבונד

קבוצת
השומר
הצעיר

חברי דרוור
וגורדוניה

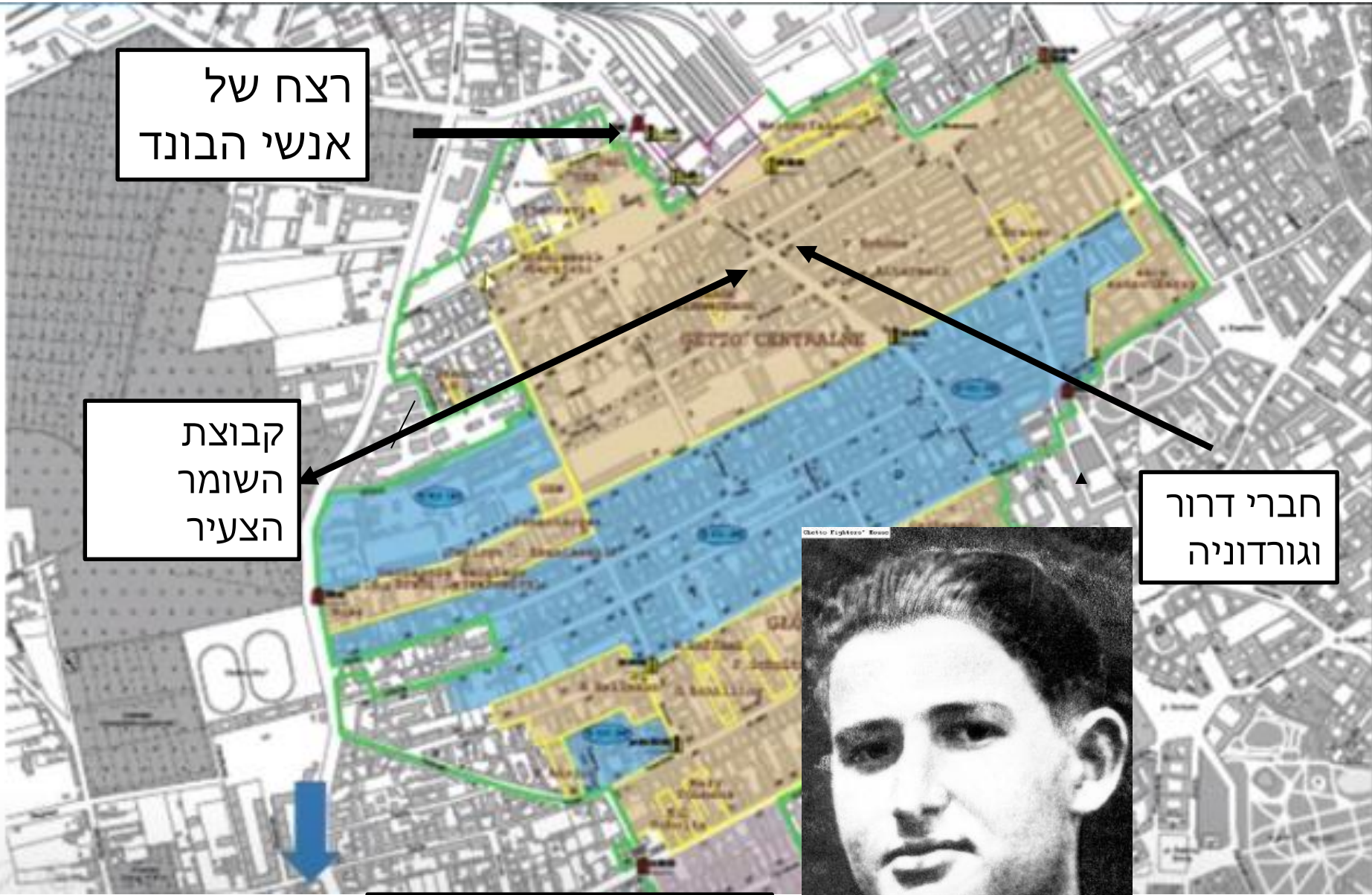

רצח של
אנשי הבונד

קבוצת
השומר
הצעיר

חברי דרוו
וגורדוניה

זכריה ארטשטיין

אקציית ~~מרד~~ ינואר 1943: האקציה השנייה

היום תימלא חצי שנה להתחלת החורבן שלנו [בימי הגירוש הגדול]. אילו היינו מגלים [אז] התנגדות או לפחות כמידת ההתנגדות בשעת האקציה האחרונה, לא כל כך בנקל הייתה עולה בידי הנאצים השמדת יישוב יהודי כה גדול. אילו לפחות לא הלכו אז היהודים מרצונם, אלא התחבאו בעקשנות כמו בימים האחרונים, כי אז בהכרח הייתה אקציה כזאת נמשכת חודשים על חודשים. לדאבון הלב הוצרכו תחילה כרבע מיליון יהודים לתת את חייהם, עד שהנותרים הבינו את המצב לאשורו והסיקו את המסקנות הנכונות. (שמואל וינטר, 22.1.1943)

כרוז הארגון היהודי הלוחם אל המוני היהודים בגטו

ינואר 1943

ב' 22 לינואר ימלאו 6 חודשים להתחלת ההגליה מורשה. כולנו זוכרים היטב את ימי האימים, שבהם הובלו 300,000 אחינו ואחיותינו והומתו במחנה המוות טרבלינקה. חלפו 6 חודשים של חיי פחד מתמיד, בלי דעת מה ילד יום. מכל עבר הגיעתו ידיעות על השמדת היהודים בגנראל גוברנמנט, בגרמניה, בארצות הכבושות. בהאזיננו לבשורות העגומות חיכינו לשעתנו כל יום וכל רגע. היום חייבים אנו להבין, שהמרצחים ההיטלריסטים הניחו אותנו חיים, רק מפני שהם רוצים לנצל את כוח העבודה שלנו עד לןטיפה] האחרונה של דם וזיעה, עד לנשימה האחרונה. עבדים אנחנו. וכשאינן העבדים מביאים עוד רווחים, הורגים אותם. דבר זה חייב כל איש מאיתנו להבין, וכל איש מאיתנו לזכור תמיד.

בשבועות האחרונים הפיצו אנשים מחוגים מסוימים ידיעות על מכתבים שבאו כביכול מן היהודים שהובלו מורשה, הנמצאים כביכול במחנות עבודה על-יד מינסק ובברויסק. המוני העם היהודים, אל תאמינו במעשיות אלה. הן מופצות על ידי יהודים שהם בשירות הגסטאפו. המרצחים העקובים מדם, יש להם בזה מטרה מסוימת: להרגיע את האוכלוסייה היהודית, כדי שאחרי-כך [תיעשה] ההגלייה הבאה ללא קשיים, בכוחות מינימאליים וללא קרבנות מצד הגרמנים. הם רוצים שהיהודים לא יכינו מחבואים ולא יתנגדו. יהודים, אל תחזרו על סיפורי השקרים. אל תסייעו בידי הסוכנים. אנשי הגסטאפו הנפשעים יבואו על שכרם. המוני העם היהודיים, השעה קרבה. חייבים אתם להיות נכונים להתנגד, לא למסור עצמכם לשחיטה ככבשים. אפילו יהודי אחד אל ילך אל הקרון. אנשים שאין להם יכולת להתנגד באופן אקטיבי, יעמידו התנגדות פסיבית, כלומר יתחבאו (...).

סיסמתנו חייבת להיות:

יהיו הכל נכונים למות כבני אדם

כרוז הארגון הצבאי היהודי : הכונו למעשים! והיו דרוכים!

ינואר 1943

אנו קמים למלחמה!

הננו מאלה ששמו להם למטרה לעורר את העם. רצוננו להטיל סיסמא בקרב ציבורנו:
עורה והלחם!

אל תתייאש מפתח הצלה

דע שאין ההצלה צפונה בהליכה לקראת המוות באדישות, כצאן לטבח. צפונה היא במשהו גדול הרבה יותר:
במלחמה! העומד על נפשו יש לו סיכויים להינצל! המוותר מראש על התגוננות – כבר הפסיד! לו מחכה רק

מוות מחפיר במכונת החנק של טרבלינקה

... הקץ להשלמתנו המחפירה עם אמירה כגון: כולנו נידונים למוות! שקר!!!

אף אנו לחיים נכתבנו! וגם אנו זכאים להם!

רק צריך לדעת להילחם עליהם!

אין זו חכמה לחיות כשנותנים לך חיים אלה בעין טובה! חכמה היא לחיות דווקא
בשעה שרוצים לגזול חיים אלה ממך.

עורה העם והילחם על חייד!

(...)

סיסמתנו:

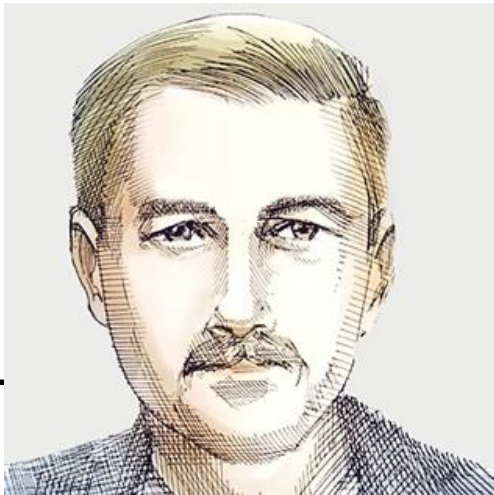
לא עוד ייספה אפילו יהודי אחד בטרבלינקה!

הלאה הבוגדים בעם!

מלחמה לחיים ולמוות עם הכובש עד נשימתנו האחרונה!

היכונו למעשים!

היו דרוכים

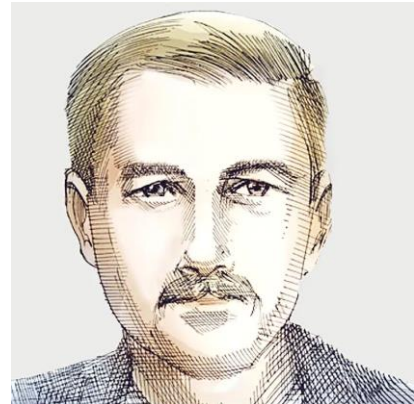

הבונד, החלוץ-דרור, גורדוניה, השומר הצעיר, הנוער הציוני, עקיבא, פועלי ציון שמאל, פועלי ציון צ.ס., קומוניסטים

אי"ל

Żydowska Organizacja Bojowa – ŻOB

אצ"י

Żydowska Związek Wojskowy – ŻZW

כ-300 איש – יחידות מפוזרות ברחבי הגטו חברי התנועות שהקימו את אי"ל חסרי הכשרה צבאית

150 אנשי בית"ר +100: מורנובסקה + המברשתנים התארגנות לא על בסיס תנועתי בעלי הכשרה צבאית

לקח ינואר: לזנב בגרמנים

לא הכינו בונקרים או דרכי מילוט מאבק בגטו עד מוות חימוש: בעיקר אקדחים קשר עם פולנים: המחלקה לענייני יהודים בא"ק; א"ל

"האידיליה של הרוביישוב" - פרטיזנקה

הכינו בונקרים ומנהרה יציאה מהגטו אחרי ימי לחימה ספורים נשקים ארוכים מכונת ירייה קשר עם פולנים

הבונד, החלוץ-דרור, גורדוניה, השומר הצעיר, הנוער הציוני, עקיבא, פועלי ציון שמאל, פועלי ציון צ.ס., קומוניסטים

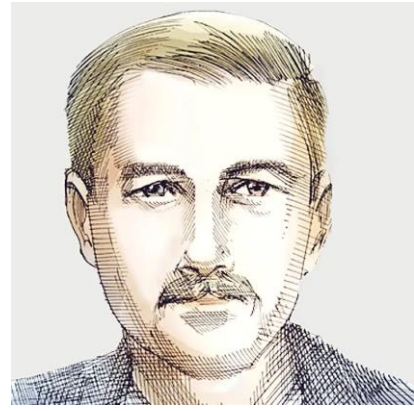
אי"ל

Żydowska Organizacja Bojowa – ŻOB

כ-300 איש – יחידות מפוזרות ברחבי הגטו חברי התנועות שהקימו את אי"ל חסרי הכשרה צבאית

לקח ינואר: לזנב בגרמנים

לא הכינו בונקרים או דרכי מילוט מאבק בגטו עד מוות חימוש: בעיקר אקדחים קשר עם פולנים: המחלקה לענייני יהודים בא"ק; א"ל

אצ"י

Żydowska Związek Wojskowy – ŻZW

אנטק צוקרמן (שבע השנים ההן) כבר הסברתי מדוע לא התקנו מחבואים ובונקרים. היה חשש שמא יעלה בדעתו של חבר – ולמה להגיד "איזה חבר", אגיד: שמא יעלה בדעתי שלי – השנה יש מחבואים ומנהרות ואפשר דרכם לסגת ולברוח... חששנו מהמחשבה שלא חייבים להילחם עד הסוף.

בונקר הפצועים בפרנצ'יסקנסקה 30
בונקר המפקדה במילא 29
בונקר מרכזי בלשנו 76

מחטרות וציבור

מארק אדלמן, צביה לובטקין, אליעזר גלר, אריה וילנר, טוסיה אלטמן
השומר הצעיר גורדוניה החלוץ-דרור הבונד
הנוער הציוני, עקיבא, פועלי ציון שמאל, פועלי ציון צ.ס., קומוניסטים

פאבל פרנקל ליאון רודל
בית"ר

אי"ל
Żydowska Organizacja Bojowa – ŻOB

אצ"י
Żydowska Związek Wojskowy – ŻZW

הציבור?

בניית כוח הלחימה
הגדלת המשאבים הכספיים
רכישת נשק ותחמושת
הכנת תכניות אופרטיביות לחימה

- בריחה לצד הארי
- התבצרות בגטו (דירות ובונקרים)
- השתלבות במפעלים הגרמניים

בריחה לצד הארי

ראובן בן שם, 26 בינואר 1943
כל אחד נזכר במכר טוב, במכרה מימי הילדות,
מבית הספר, מהמסחר, מקייטנה, ממקום
הרחצה, מנסיעה, מתיאטרון... באים, מבקשים,
שולחים פתקאות, משלמים סכומים עצומים
עבור מסירת פתק והבאת תשובה...

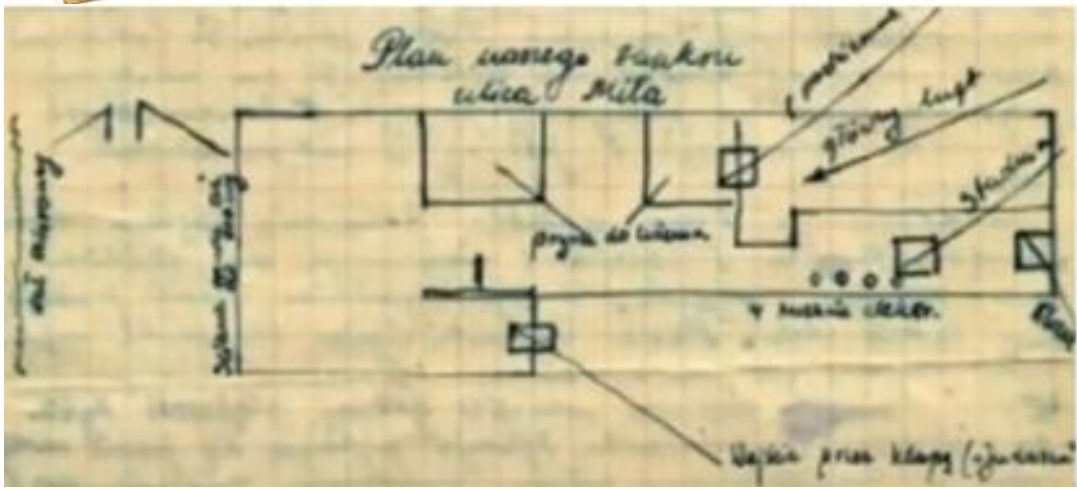
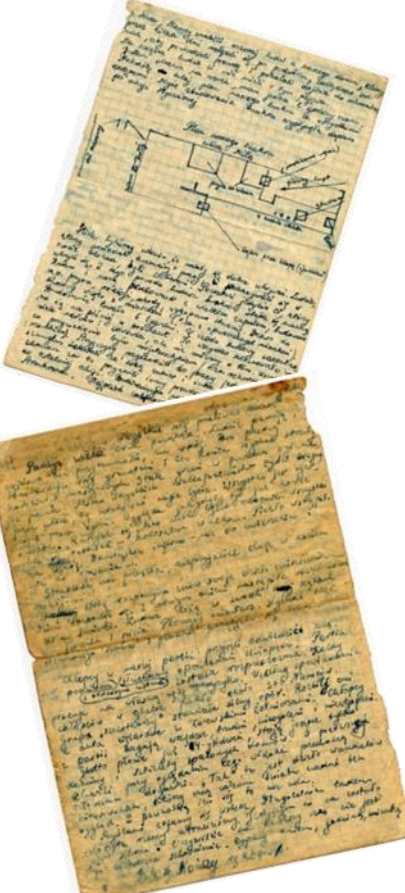

הלינה אשכנזי אנגלהרד: אנשים רבים עברו אל
הרובע הפולני, רק כדי לשוב אל הגטו כעבור ימים
אחדים, חדורי תחושת כישלון

הלינה אשכנזי אנגלהרד:
נותרו רק אלה, אשר כמונו,
לא היה להם כסף, לא
מכרים בקרב הפולנים, או
שהפחד מנע מהם לעבור
אל הצד ההוא

התבצרות בגטו (דירות ובונקרים) השתלבות במפעלים הגרמניים

מתוך יומן של אלמונית מבונקר ברח' מילא 32(?)
המחשבה לבניית בונקר צפה ועלתה רק לאחר אקציית ינואר...
בניית בונקרים נהייתה המונית. אנשים עבדו יומם ולילה בלהט
עצום. כך למשל נבנו דרגשים, שטחים מרוצפים, מדרגות, נחפיה
באר. העצים לבניין נלקחו מהדירות (כלומר מהדירות הנטושות).
הבנייה נמשכה שישה שבועות. בזמן הבנייה הוכנה [גם] אספקת
מזון. כל זה עלה לנו בהרבה עצבים ובריאות, אבל איננו מדברים
על כך. כל מה שהוכנס [לבונקר] היה מסטר=פיס
מתוך יומנה של אלמונית, אוסף ברמן, אבלה"ג

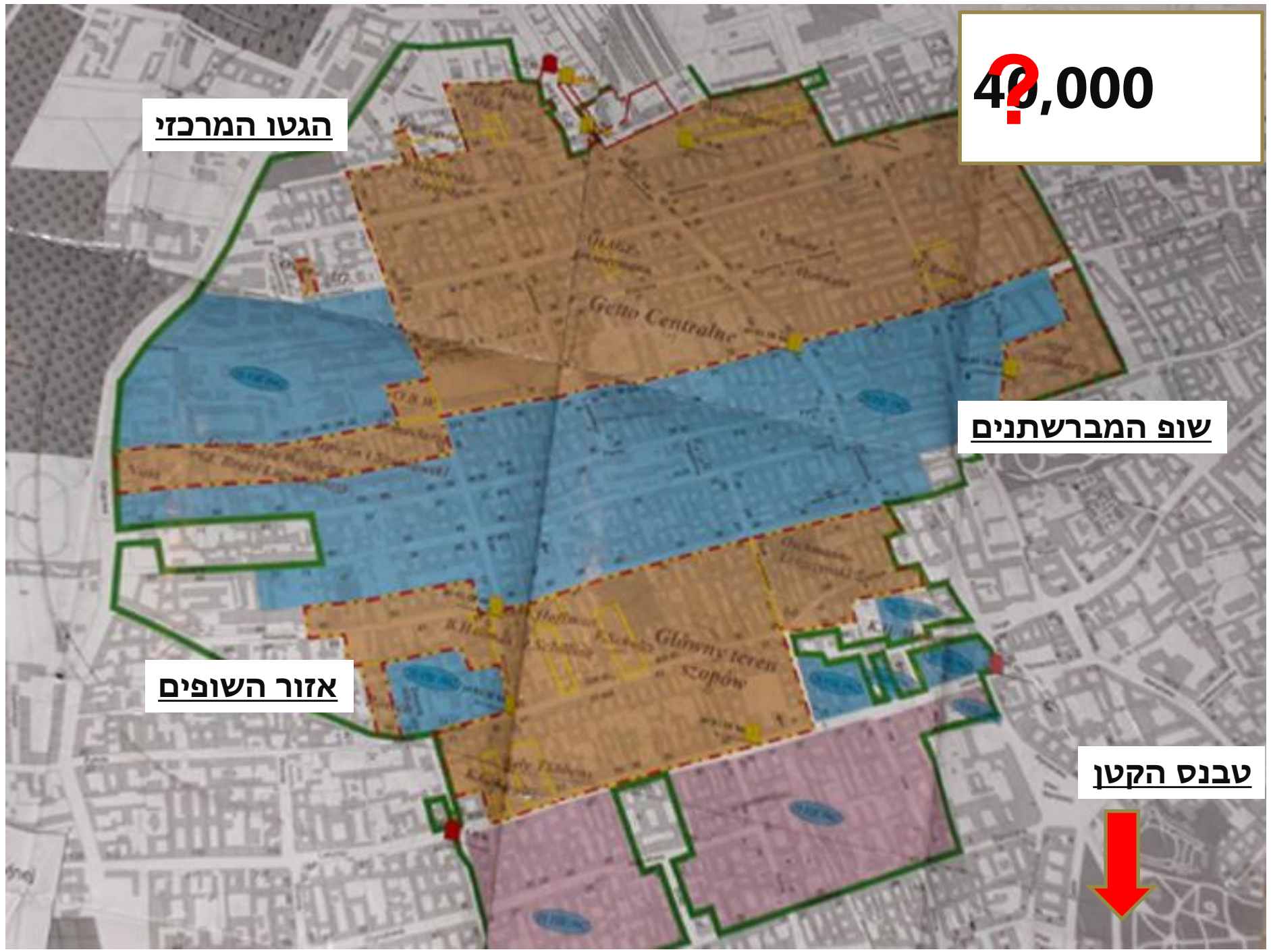
40,000

הגטו המרכזי

שופ המברשתנים

אזור השופים

טבנס הקטן

הגטו המרכזי

שופ המברשתנים

אזור השופים

טבנס הקטן

הגטו המרכזי

שופ המברשתנים

אזור חייני

בנין קדמי

מטח יריות. הכדורים פוגעים באבני הרחוב. לוחמי הגטו נאבקים בקרב של מעטים מול רבים. על הג מטרטר רובה אוטומטי. הלוחם יגבה מחיר גבוה תמורת חייו. לידו דגלים קטנים – דגל אדום לבן פולני ודגל כחול לבן – דגל ציוני מיומנו של אלמוני אודות לחימת אצ"י במורנובסקה

הגטו המרכזי

שופ המברשתנים

השופים

שמוך לשער המברשתנים הטמנו מתחת לכביש
במות גדולה של חומר נפץ. יום אחד לאחר
שהגרמנים התחילו לחסל את הגטו היה זה ב-20
אפריל כאשר עמדתי בעמדת התצפית הקרובה
לשער נתגלתה פתאום לעיניי פלוגת ס"ס
המתקרבת אל השער. לחצתי בידי האחת על
פתור האזעקה ובשנייה תפסתי את תקע
ההפעלה של חומר הנפץ. אותו רגע התפרץ
לעמדה מפקדי הנוך, חטף מידי את התקע ורק
לאחר שהמתין שניות אחדות הפעיל את המוקש.
שמחה רותם, קז'יק

מה שעבר עלינו לא ניתן לתיאור במלים. נפל דבר שהוא למעלה מחלומותינו הנועזים ביותר. הגרמנים ברחו פעמיים מן הגטו. פלוגה אחת שלנו החזיקה מעמד 40 דקה והשנייה – למעלה מ-6 שעות. המוקש שהוטמן בשטח המברשתנים התפוצץ. כמה פלוגות שלנו התקיפו את הגרמנים אשר נמלטו. אבודותינו בכוח אדם מועטות ביותר. אף זה הישג. נפל י[חיאל קלפיש] נפל כחייל גיבור על יד מכונת הירייה. [...] החל מהיום אנו עוברים לשיטה פרטיזנית. [...] נשק קצר אין לו בשבילנו כל ערך [...] נחוצים לנו בדחיפות: רימונים, רובים, מכונות ירייה וחומר נפץ. (מרדכי אנילביץ')

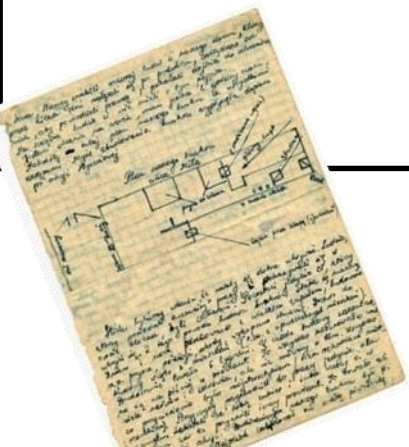

מתוך עדותה של סטלה: עלי לציין שבימים הראשונים היינו מנותקים מבתים אחרים ולא ידענו שבגטו מתרחשים הקרבות [...] [יוצאת מהבונקר ורואה את הרחוב שרוף למעט שני בתים ובהם אנשים] היו אלה אנשים מהמחבואים בבתים האלה. אחרי האקציה הם יצאו על מנת לראות מה קורה. מצב רוחם היה כשלנו. הם טענו שלא יחזיקו מעמד הרבה זמן, שאלו מאין אנחנו ואם יש לנו ידיעות על קרבות המתחוללים בגטו. על הגנה יהודית לא ידענו דבר. היינו נדהמים שאכן הגיעו להגנה קרבית עליה דובר כל כך הרבה לפני האקציה. הידיעה הזאת עודדה אותנו מאוד ונתנה לנו אומץ.

הבחורים מהארגון [Partia] לנו באו לבקר אותנו. בהערצה ובפיות פעורים אנו מאזינים לסיפורי הבחורים. הארגון פורק. כל אחד פועל על דעת עצמו ועל אחריותו. על פי סיפורי הבחורים בגטו נפלו בערך 300 גרמנים. קבוצת "המברשתנים" הציבה התנגדות חזקה. הם פוצצו 2 רכבי משא עם חיילים לאטבים. הבחורים מהארגון רצים בכל מקום, מלוכלכים, לא מגולחים ומחוסרי שינה. [...]

מיומנה של אלמונית

הגטו המרכזי

Shells 'Fighters' Home

אני עצמי מרגישה חולשה בלתי רגילה. בקושי מצליחה לעמוד על הרגליים. בבית התייעצות לנסוע או לא לנסוע? מה לעשות? גם אם נניח שברגע זה מתכוונים להסיע אותנו למחנה עבודה ולא להשמדה, איזה סיכוי יש שמחנה העבודה לא ייהפך למחנה-השמדה כעבור שבועות או מספר חודשים? ואיך נוכל לנסוע בלי כסף... כאשר ידוע לנו שבמחנות שורר רעב וקילו לחם עולה 100 זלוטי? איך נוכל לנסוע בחוסר-כל, הרי כמעט הכל נשלח כבר לצד הארי? איך נחיה במחנה ללא אפשרות לקנות חתיכת לחם נוספת או בגד להחלפה, ללא שמיכות חמות? לי ולאבא אין כלום, באופן מוחלט כלום מלבד מה שעלינו ובמזוודה קטנה אחת. הרי כל יום מחדש התכוננו לעבור אל אמא ושלחנו לשם את כל בגדינו... ברחוב פחת מספר האנשים. אלה שהחליטו לנסוע אורזים את מיטלטליהם. השאר כבר נמצאים במקלטים או מחכים לרדת הלילה על מנת בחסות החשיכה לחמוק למחבואיהם. ואנחנו עדיין בחלל ריק. לנסוע אני לא מוכנה בשום פנים ואופן. לא רוצה. אני מפחדת מן הנסיעה הזאת, יש לי תחושה נוראה בקשר אליה. להישאר? אבל איפה, בשם אלוהים, איפה? הרי לא נישאר בעליית הגג שלנו. מה לעשות? אלוהים, איזה גיהינום!!

Ghetto Fighters' House

חיילים גרמניים חמושים מפקחים על גרוש יהודים מ"שופ" בגטו. היהודים יוצאים מהמפעל עם מיטלטליהם. לצילום זה הוסיף שטרופ את הסברו: "לצאת מן המפעלים".

לפתע רעם נורא קורע את האוויר. הלב נעצר דום. האגרופים שלי קמוצים כל כך חזק שהציפורניים ננעצות לי בבשר. ושוב רעם. הקירות רועדים. זעה שוטפת אותי. אלוהים אדירים, רק שהפעוטה הזאת לא תתחיל שוב להשתעל. ובאותו רגע היא מתפרצת בשיעול. אני מכסה את פיה בפינת הכר. אמה צובטת לי ביד בהיסטריה, שאני חונקת אותה. לא, לא, לא אחנוק אותה. ואולי כן? אלוהים אדירים, מה לעשות. הילדה היא אחת ואנחנו ששים נפשות. אני ממש יוצאת מדעתי.

סביב השעה ארבע אחה"צ משתתקים קולות הפיצוץ והירי. מיד אחר כך מישהו הולם באגרופו בחזקה בדלת המקלט. אנחנו קופאים בבהלה. (רוטבלט בעל הבונקר) מוסר: "הגרמנים גילו מספר מקלטים. בפעולת תגמול פוצצו שורה של בתים באוויר... הכריזו על חנינה לאלה שעדיין מסתתרים. אלה שעד שעה 6 ייצאו מהמקלטים, ויטייבו עם מטענם בשטח בית החרושת, לא ייפגעו, ועוד באותו יום יסיעו אותם לפוניאטוב. לאחר השעה 6 יחדשו את החיפושים וטבנס מזהיר, שהם לא יימנעו מלהרוס ולהצית בניינים נוספים". במקלט מתעורר רחש ומתחילה תנועה. כולם נרגשים עד עמקי נשמתם. לצאת ולנסוע או לא לנסוע? – אנחנו מתייעצים עם אנשים קרובים.... שמונה אנשים אורזים את חפציהם. ארבעה גברים, שלוש נשים וילד. אני מרגישה שאינני מסוגלת עוד להחזיק מעמד במתח נפשי כזה. הם רואים ב"חנינה" הזאת מתת אלוה. לא מאפשרים שידברו איתם בהיגיון. ואנחנו עדיין חוששים לקחת על עצמנו את האחריות אם נשכנע אותם. מי יודע, אולי באותה פוניאטוב הם ימצאו הצלה, ואנחנו כאן במקלט ניהרג? ועוד בעיה אחת מתעוררת. הגרמנים בוודאי יתשאלו את האנשים האלה איפה הם היו עד עכשיו, באיזה מקלט. מה עליהם לענות כדי לא לגלות את מקומנו, וכדי שהגרסה שלהם לא תישמע כמו שקר גס?

מאות לוחמים היינו ועמנו חברים מהמפקדה, מוקפים אלפי יהודים. שוחחנו, נועצנו מה לעשות. כולנו אובדי עצות, מוכי מבוכה, כל התוכניות נהרסו. חלמנו על קרב פנים אל פנים, קרב אחרון אשר בו ידענו נוכרע על ידי האויב, נוכרע בקרב ממש, אבל האויב ישלם בדמו, דם רב, מחיר אבדננו. [...] בסתרי חרבות ארבנו, ציפינו לבואו. אבל הוא נרתע ממלחמה זו, התחמק מקרב פנים אל פנים ושילח בנו את האש מרחוק להשמידנו. לזאת לא פיללנו. כל התוכניות נטרפו. מה לעשות אפוא? ישבנו, עשרות לוחמים באפלולית הערב, נשקנו עלינו, מוקפים המוני יהודים, קשובים, דרוכים [...] והרגשת האחריות רבצה כנטל כבד על הלב, על המצפון ולא נתנה דמי. רחש לחש של עדת יהודים, צמודים, רכונים, רועדים, מצפים למילת ישע מפי הלוחמים, ואילו אנו עצמנו אובדי עצות. מה נאמר להם? מה נאמר לעצמנו? מה איומה ההרגשה של אוזלת יד, מה נוראה תחושת האחריות של לוחמים עבריים אחרונים, נואשים! הן לא נחזיק מעמד ימים רבים באש המכלה, בלא מזון, בלא מים, בלא נשק. צריך לחוש מפלט – אבל לאן? וכיצד?
(צביה לובטקין)

~ Огнестрельный бой с жидом и Бердичивом. ~

הגטו המרכזי

שופ המברשתנים

אזור השופים
סיפופא אורא

טבנס הקטן

הגטו המרכזי

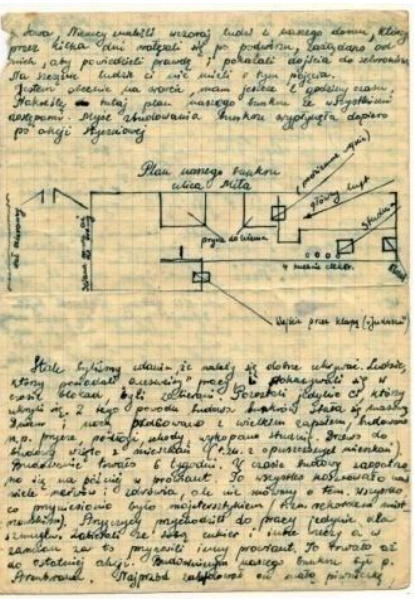
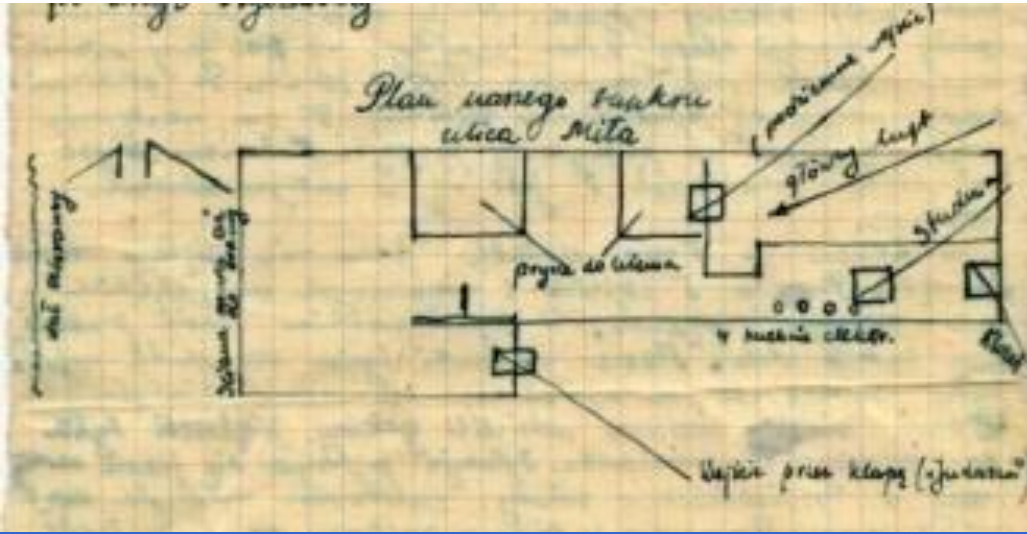
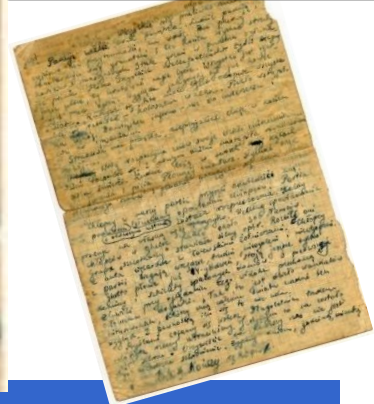
שופ המברשתנים

- במקומות מסתור: בונקרים, דירות ושרפות
- רחוב: הרס, התעללות ורצח
- אומשלגפלאץ

אזור השופים

טבנס הקטן

במקומות מסתור:
בונקרים

קטעים מתוך יומן של אלמונית מבונקר ברח' מילא 32(?)

[...] חסר אוויר. אנשים נופלים, לעתים קרובות ללא הכרה, על האדמה. [...] נראה כאילו כבר סוף העולם [הגיע]. "הצילו את נפשותיכם". [המצב] איום. הכל רוצה להינצל – מאבק אדיר. הגיהנום סר לאדמה. השאול של דנטה – לא יאמן ולא יתואר...

אין אני מסוגל לחשוב על שום דבר אלא רק על נשימת אוויר. החום בבונקר הוא ללא נשוא. אין זה חום בלבד. הקירות הרותחים הוציאו ריח, כאילו העובש שנספג משך עשרות שנים השתחרר בהשפעת החום. ואוויר אין. אני יושב בפה פעור וכולם מסביבי עושים כמוני באשליה כי נצליח ללגום אוויר. ישראל גוטמן, מרד הנצורים

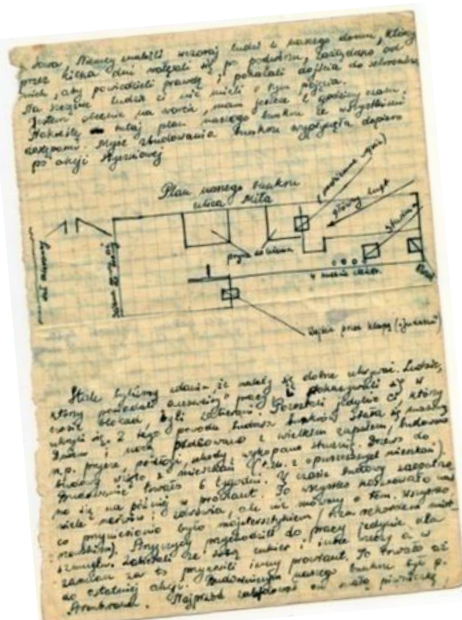
ובבת אחת הכל בוער! כמו שאתה רואה בקולנוע. בוער מסביב. ואנחנו אין לנו אוויר. היינו בלי אוויר [...]. זה היה חום אימים. אי אפשר היה לסבול, ואי אפשר היה לצאת, כי הכל היה סגור. [...] עמדנו באמצע החצר הבוערת [שווניטורסקה 28], בוערת מארבע מקומות, ואין לאן ללכת. לאן אנחנו נלך? (מתוך עדותה של שושנה בהריר)

היום השמיני, יום שני 26-4-43

הבית שלנו ממשיך לבעור. הבית מצד רחוב זמנהוף, שם הסתתרו אנשים, עולה גם הוא באש. אנשים בורחים משם ומגיעים אלינו, המצב החמור (קטסטרופה) מתקרב [אלינו]. בשל מספר האנשים [הרב] יש צפיפות במקלט. ועוד רבים רוצים להיכנס לבית. מסתערים על ה"יודאש" ומבקשים להתיר להם את הכניסה. אנשים צועקים ורבים בינם לבין עצמם, כל אחד רוצה להיכנס למקלט. [אך] כל [נתינת אישור] כניסה היא לעת עתה קשה [ביותר]. בסביבות הבוקר העניין מתבהר קמעה, אנשים רבים מוקמו במקלטים אחרים. אחרים שוב שוכנו במחבוא אצל האדונים סובה ורוזנהיים, השאר מוקמו אצלנו. [...]

היום ה-11, יום חמישי 29.4-43

היה לילה קריטי מאוד. בשעה 4 אחר הצהרים זרק האויב רימון למרתף שלנו. התוצאה היתה ניכרת. בקיר הקדמי נוצר חור בגודל אצבע [...]. לילה דומה עבר על השכן שלנו, סובה. אצלו רימון היד מוטט את הגג, [אך] תודה לאל הכל עבר בשלום... נראה, כאילו בן-האדם הקיץ משינה עמוקה, בן-האדם מתחיל לחשוב [באופן] ריאלי. [הוא] מתחיל לחשוב על בריחה לצד הארי. מי שיש לו אפשרות, מתחיל בהכנות. אלו הן מחשבות ריאליות, אך הן אינן ברות ביצוע עבור כולם; [...] מה אפוא נותר [לעשות] – לצאת ולסכן את החיים, או למות כאן? מי שיש לו אפשרות ועוז רוח לברוח לצד השני, חייב לעשות זאת, אבל צריך לחכות מספר ימים. כאשר האויב ירפה מההתקפה [שלנו], אפשרויות הבריחה יגדלו. ולכך אנו מחכים.

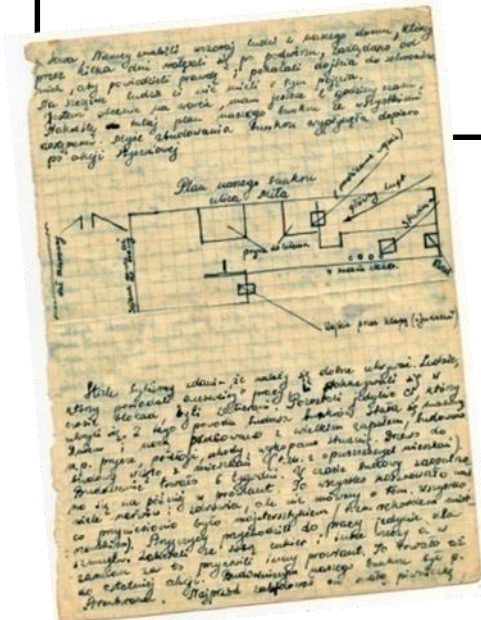

[?7.5.43]

בסוף, אחרי 5 ימים, שוב נטלתי עפרון ביד. חלפו 5 ימים קשים וטרגיים, קשים מכל בחינה [שהיא]. בזמן הקצר הזה עברנו הרבה מאוד. תנאי החיים שלנו מרגע הכניסה היו גרועים מאוד, ובמיוחד מאותו הזמן בו 45 אנשים התקבלו כאורחים. רובם היו ללא בגדים ו[ללא] מצרכי מזון. המצב התדרדר עוד הרבה יותר, כאשר ביום שני בחצות הלילה נותק החשמל מאספקת רשת הזרם. אנו עומדים בפני בעיה קשה, כיצד נבשל? מרבית האספקה היא במוצרי מזון, אשר במצב לא מבושל לא ניתן לנצל אותם. [...]

בינתיים החלה בין כולם מריבה. המריבה הגיעה לכזה היקף, שאפילו אח [רב] עם אחותו, חבר עם חברו וכולם התקוטטו זה עם זה. הרעב לא חס על איש. המריבה היתה כל כך קולנית, שבוודאי נשמע [קולה] מחוץ לבונקר. [...]. המצב הנפשי של האנשים היה קריטי. [הם] לא יכלו לשאת את המצב, שוכבים בחלקם ללא הכרה על האדמה, הפגיעה בילדים היא הכי קשה הם בקושי חיים עוד [...]

חלפו כבר 3 ימים, 3 ימים ללא מזון חם. המצב הזה משפיע במידה רבה על הסכסוכים בין האנשים.

Ghetto Fighters' House

הימים חולפים. מבעד לחרך הצצה צר מסתנן עשן צורב של שרפות. מעל ראשינו משתולל הגיהינום. ההתפוצצויות תכופות יותר. ברחובות הגטו מתחוללים קרבות: קול נפץ רימון יד ומספר יריות אקדח – אלה שלנו. צרורות אורכים של ירי מנשק אוטומטי ופרץ של התפוצצויות עזות – אלה של הגרמנים [...] מאז חיסול הגטו וקרבת ההגנה האחרון שהחל ב-18 באפריל, אנו יושבים במחבוא שלנו. כבר שנים עשר יום איננו מבשלים ומשתדלים לא להקים רעש ולא לדבר. שוכבים בשקט על דרגשים וחושבים. על מה? על המוות. על כך שנגזר עלינו למות ועל מצבנו חסר התקווה.
(טדאוש שטבהולץ)

לצילום זה הוסיף יירגן שטרופ את הסברו: "תמונות מבונקרים, מקומות דיור כביכול".

פנים בונקר שהתגלה בגטו ורשה.
במקום נראות ארבע מזוודות,
מצעים וכן מושב של בית שימוש
שהוקף בוילונות לשמירת פרטיות
מסוימת.

בדו"ח יומי מתאריך 28/4/1943
כתב יירגן שטרופ: "במקום אחד
פתח קצין הנדסה בונקר, שנמצא
שלושה מטרים מתחת לאדמה והיה
מצויד בצינורות מים, בבית שימוש
ובמאור חשמל".

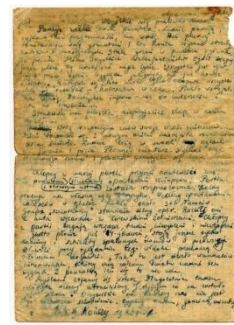
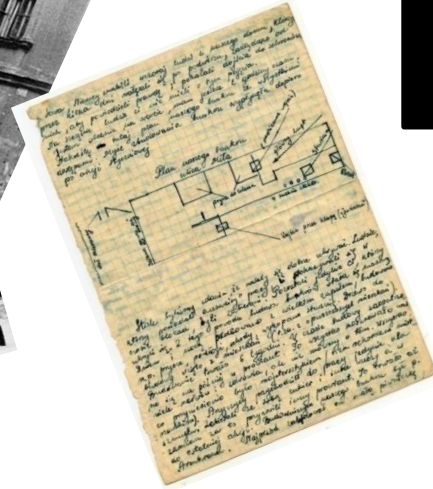
5

פנים בונקר שהתגלה במהלך דיכוי מרד גטו ורשה באפריל - מאי 1943.

פולה רוטשילד: "...היו שם באומשלגפלאץ משפחות שלימות מרצונן החופשי מהשופ של שולץ, עם ילדים קטנים והרבה מאוד חבילות. הם הביאו לכאן כל מה שהיה להם מכיוון שהם חשבו שיהיו זקוקים לכך בטררוניקי. הקבוצה השנייה של תושבי האומשלגפלאץ הייתה של הגטו הפראי, שלנו, לאלה אין כמעט כלום, רבים מהם חצי עירומים, חלק מהם עם פרונקלים מוגלתיים, עם אברים שרופים. היה מחריד לראות את האומללים האלה. אלה של שולץ הכריזו בביטחון כי הם נוסעים לטררוניקי, וכיצד מעיזים הפראים לפקפק בכך. 'אותנו לא חטפו, אנחנו הגענו מרצוננו החופשי, ושולץ הבטיח לנו כי אלה שיבואו בהתנדבות לא יגורשו יחד עם כולם, אותנו ישלחו לטררוניקי. גם אם אפילו לא ירצה לשמור את הבטחתו הוא ייאלץ לעשות זאת כי הוא זקוק לעובדיו. הוא חייב לספק את התוצרת הצבאית. אם לא יעשה זאת, ישלחו אותו לקו החזית'. הם פשוט כעסו על אלה שרצו להרוג להם את התקווה..."

ברחובות: הרס התעלות ורצח

[?7.5.43]

אני יוצאת לרחוב, שריפה! הכל מסביב בוער. רחובות [שלמים]! [...] הגטו כולו הוא ים של להבות. [...] האש מכלה הכל מיד. המראה מזעזע. [...] אין שום הצלה, אף אחד לא יודע היכן להסתתר. [...] בכל שולט המוות. [...] בשל העשן אנשים נחנקים. כולם קוראים לעזרה. הרבה, כמעט כולם קוראים לאלוהים "אלוהים, הראה את כוחך, חמול עלינו". כמו ספינקס שותק האל ולא עונה. ואתם העמים, מדוע אתם שותקים, האם אתם לא רואים כיצד רוצים להשמיד אותנו? מדוע אתם שותקים?

בקרב אלפי גברים ונשים, זקנים וילדים, נולד הרצון להתנגדות, שביטל את
החרדה הטבעית, את הפחד מפני המוות והייסורים. המוני העם הבינו שעל ידי
אי כניעה הם נלחמים בדרך מיוחדת באויב, ומקשים עליו את מעשה ההרס
והחורבן [...] החיים בקלחת הרותחת של הגטו לא פסקו. למרות קריאותיהם
המרובות של הגרמנים להיכנע, לא היה איש בגטו שיעלה את הכניעה על דעתו.
הגרמנים היו מוכרחים לכבוש כל מקלט, כל בונקר בכוח הנשק
(הירש ואסר)

"...זה היום השמיני אנחנו עומדים במערכה על נפשנו. מספר חללינו שנפלו ביריות, אנשים, נשים וטף שנשרפו, עצום הוא. ימינו האחרונים קרבים ובאים אולם כל עוד יש לנו כדורים נוסף להילחם ולהתגונן. את האולטימטום של הגרמנים שניכנע דחינו, משם שאין האויב יודע רחם, ואנו - אין לנו מוצא..."

מכתב של מפקדת אי"ל (מסר טלפוני) האחרון שאנחנו יודעים על קיומו המועבר מהגטו הלוחם אל הצד הארי ב-26 באפריל 1943

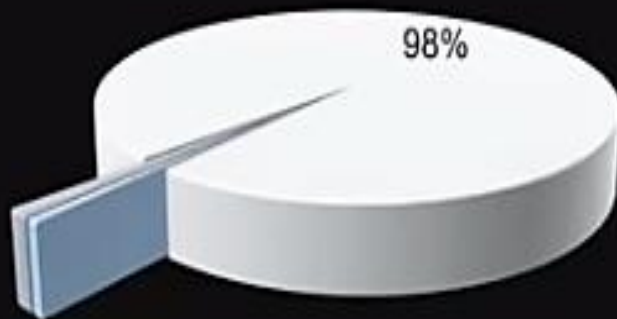

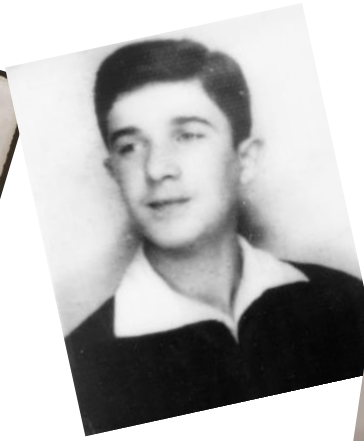
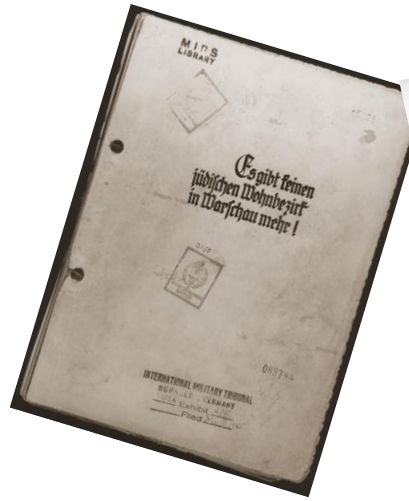

נדמה שמעולם לא היה שיתוף פעולה מוסכם ומתואם כל כך בין אנשים ממפלגות ומארגונים פוליטיים שונים, כמו בתקופה ההיא. כולנו לחמנו על עניין צודק אחד – שווים נוכח ההיסטוריה והמוות. לכל אחת מטיפות הדם שנשפכו היה ערך שווה. (מארק אדלמן, הגטו לוחם)

אוכלוסיית הגטו ערב מרד גטו ורשה

■ זרזים ■ ZOB ■ ZZW

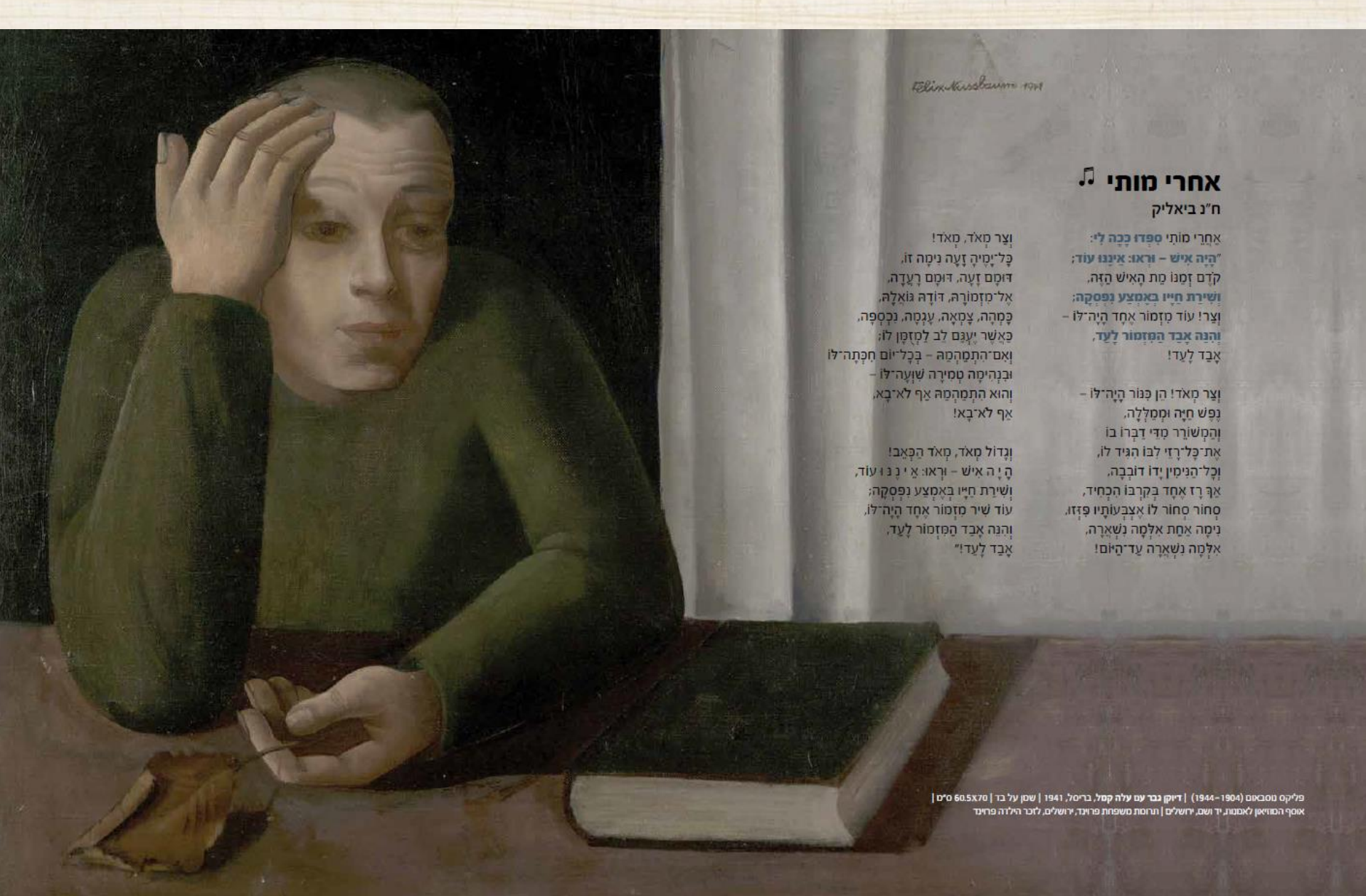

"כוח הוא כוח הזרוע, גבורה היא גבורת הלב"

רש"י בפירושו על מסכת חגיגה

Felix Nussbaumer 1941

אחרי מותי ח"נ ביאליק

אחרי מותי ספדו ככה לי:
"היה איש - וראו: איננו עוד;
קדם זמנו מות האיש הזה,
ושירת חייו באמצע נפסקה;
וצרי עוד מזמור אחד היהילו -
והנה אבד המזמור לעד,
אבד לעד!"

וצר מאד, מאד, מאד!
כל ימיה זעה ניסה זו,
דוקם זעה, דוקם רעדה,
אלי מזמורה, דודה גואלה,
כמהה, צמאה, עגמה, נכספה,
כאשר יעגם לב למזמון לו;
ואם התסהמה - בכל יום חפתה לו
ובנהימה סמירה שנהילו -
והוא התסהמה אף לאבא,
אף לאבא!

וצר מאד! הן כנור היהילו -
נפש חיה וממללה,
והמשרור מדי דברו בו
את כל רזי לבו הגיד לו,
וכל הנימין ידו דוכבה,
אך רז אחד בקרבו הכחיד,
סחור סחור לו אצבעותיו פָּזו,
ניסה אחת אלמה נשארה,
אלמה נשארה עדיהיום!

וגדול מאד, מאד הפאב!
היה איש - וראו: איננו עוד,
ושירת חייו באמצע נפסקה;
עוד שיר מזמור אחד היהילו,
והנה אבד המזמור לעד,
אבד לעד!"

פליקס נוסבאום (1904-1944) | דיוקן נבר עם עלה קסל, ברסל, 1941 | שמן על בד | 60.5x70 ס"מ |
אוסף המוזיאון לאמנות די ווס, ירושלים | תרומת משפחת פרוינד, ירושלים, לזכר הילדה פרוינד

התנגדות במטרה להשיג מידע וידיעות

- ארכיון עונג שבת
- פרשת הברחת הציורים מטרזין
- בריחתם של ורבה ווצלר ממחנה בירקנאו
- יומני הזונדרקומנדו

במהלך שלוש וחצי שנות המלחמה הוקם על ידי קבוצת "עונג שבת" ארכיון הגטו. מקור שם משונה זה בכך שפגישות הקבוצה נערכו בשבת ועל כן נקרא שמה מטעמי סודיות עונג שבת. את הלבנים הראשונות לבניין הארכיון הנחתי באוקטובר 1939. [...] כל אשר שמעו אחזני במשך היום רשמתי בערב בצירוף הערותיי. רישומים יומיים אלה היו לספר, אשר מתוך השורות הצפופות של מאות דפיו עולה תיאור התקופה ההיא.

רב צדדיות הייתה העיקרון הראשי של עבודתנו, האובייקטיביות הייתה העיקרון המנחה השני. שאפנו לכך שהאמת כולה תשתקף בה, מרה ככל שתהיה. התיעוד שלנו נאמן, ללא ייפוי... המלחמה שינתה את חיי היהודים בערי פולין במהירות רבה, יום אחד לא דמה למשנהו והתמונות התחלפו במהירות של סרט קולנוע... ולכן כה חשוב היה לצלם כל אירוע בחיי היהודים ברגע התרחשותו, בעודו מפרפר ותוסס.

כאמור הייתה פעולת עונג שבת מחתרית... הכורח לנהוג בשיטות מחתרטיות גרם להגבלת הפעילות יחסית להיקף המידע וכמות העובדות שהיינו חייבים וגם יכולנו לאסוף בימי המלחמה... עובדי עונג שבת היו והם גם כיום גוף אחד. מפעם בהם רעיון אחד ורוח אחת אופפת אותם. עונג שבת הוא אחוות חברים הנעזרים הדדית ושכולם כאחד שואפים לאותה המטרה עצמה. [...] על אחד מעובדי עונג שבת ידע כי מאמציו וייסורי נפשו, עמלו המפרך ומכאוביו, הסכנות שעמד בהן 24 שעות ביממה בהעברת חומר "טרף" ממקום למקום, משרתים אידיאל

נעלה... "עונג שבת" היה מסדר ואחוה אשר על דגלו נחרטו נאמנות איש לאחיו ושירות למען הכלל.

מה שלא יכולנו לצעוק ולצרוח באוזני העולם קברנו באדמה... הייתי רוצה לראות את הרגע שבו האוצר הגדול ייחשף ויזעק את האמת בפרצופו של העולם. כדי שהעולם ידע הכול. כדי שאלה שלא שרדו ישמחו, ואנחנו נרגיש כמו ותיקי קרבות עם מדליות על החזה. אנחנו נהיה האבות, המורים, והמחנכים של העתיד... אבל לא, אנחנו בוודאות לא נחיה ולא נזכה לראות זאת, ולכן אני כותב את צוואתי האחרונה. מי ייתן והאוצר ייפול בידיים טובות, מי ייתן ויתקיים עד שיבואו זמנים טובים יותר, מי ייתן שיזעק ויעורר את העולם כולו למה שקרה... במאה השערים... עכשיו נוכל למות בשלווה. מילאנו את שליחותנו. ההיסטוריה תהיה לנו לעדות
דוד גרבר

צווארינו נתונים בלולאות חנק, כאשר הלחץ שוכך לרגע, אנו פולטים צעקה. אין להמעט מחשיבותה. פעמים רבות בהיסטוריה הדהדו צעקות כאלה; זמן רב הדהדו לשווא ורק הרבה יותר מאוחר הן עוררו הד...

המסמכים והרשימות האלה הם רמז שדומה למפתח של תעלומה בסיפור בלשי. אני זוכרת מילדותי סיפור כזה מאת קונן דויל, שם הקרבן הגוסס כותב בשארית כוחותיו מילה אחת על הקיר המכילה הוכחה לאשמתו של הפושע. המילה הזאת המשורבטת בידי אדם גווע, השפיעה בעבר על דמיוני... אנחנו כותבים את הראיות לפשע...

התיעוד חייב להיות מושלך כמו אבן מתחת לגלגלי ההיסטוריה כדי לעצור אותם... אפשר לאבד כל תקווה מלבד זו האחת – שהסבל והחורבן של המלחמה הזאת יהיה להם מובן כלשהו כאשר יתבוננו בהם מנקודת מבט רחוקה, היסטורית. מתוך סבל שאין שני לו בהיסטוריה, מתוך דמעות שטופות דם, נכתבת כרוניקה על ימים בגיהינום, אשר תעזור להסביר את הסיבות ההיסטוריות לשאלות איך הגיעו אנשים לחשוב כפי שחשבו, ומדוע קמו משטרים אשר גרמו סבל נורא כל כך.

גוסטבה יארצקה, חברת ארכיון עונג שבת בגטו ורשה, לאחר הגירוש הגדול

ליאו האס

בדז'יך פריטה

פליקס בלוך

אוטו אונגר

באחד מימי יוני 1944 נקראו הציירים והגרפיקאים בדז'יך פריטה, אוטו אונגר, פליקס בלוך וליאו האס לקסרקטין "מגדבורג" אל המהנדס צוקר, חבר מועצת הזקנים. הוא גילה לנו שלמחרת יהיה עלינו להתייצב בפני מפקד הס"ס. צוקר, שבוודאי חלה עליו חובת השתיקה שבשבועה, יעץ לנו להצטייד בלבנים חמים וללבוש מעילים, מחשש שנאלץ להמתין במרתף הקר של המפקדה זמן ארוך. עצתו של המהנדס צוקר הוכחה כמועילה ביותר. זה באמת נמשך זמן רב! בשבילי זה נמשך עד ה- 22 במאי 1945. עבור האחרים זה נמשך לנצח.

מאלווה שאלק
 פנים חדר בטרזין
 1942-1944

לאו האס (1901-1983)

הגעת טרנספורט,

גטו טרזין, 1942 דיות ומגוון על נייר

אוסף מחיאון האמנות, יד ושם, ירושלים, תרומת הוועדה הדוקומנטרית, פראג, באמצעות זאב ועליזה ש"ק, קיסריה

החוויות המזעזעות בתחומי הגטו דחפו אותי לחיפוש מתמיד אחר הזדמנויות תיעוד בפנקס הרישומים שלי. מובן שבשעת הציור היינו לעתים קרובות חשופים לסכנה ונדרשנו לפעול בזהירות מרובה. היה עלינו למצוא מחבוא מפני אנשי הס"ס, ששוטטו בכל רחבי העיר. לרוב מצאנו מסתור בעליות גג או נטמענו בהמון האסירים.

פריטה, אונגר ולעתים קרובות גם בלוך ואני היינו כה מדוכאים מהסביבה הנוראית, שבשעות היום עשינו את המוטל עלינו ובחשכת הלילה נפגשנו בחדר המואפל ועבדנו על הרישומים שלנו שהיו למחזורים. באותם הימים ובתנאים שתוארו לעיל נוצר האוסף של 150 ציורים נהדרים של פריטה (נמצאים היום בתצוגה במחזיאון היהודי בפראג). כך גם נוצר אוסף ציורי טרזין שלי.

ליאו האס, רכבת השילוחים, 1943-1944.

ליאו האס
חלוקת אוכל, גטו טרזין

אוטו אונגה,
זוג לאה

אוטו אונגר, מוות בגטו

בדריך פרידה, משלוח עוזב את הגטו

בדריך פריטה, אנשים מחכים לעזוב לפולין

בדריך פריטה, חדר שינה בחנות לשעבר

פליקס בלוק, עגלת קבורה הפכה לכלי תחבורה

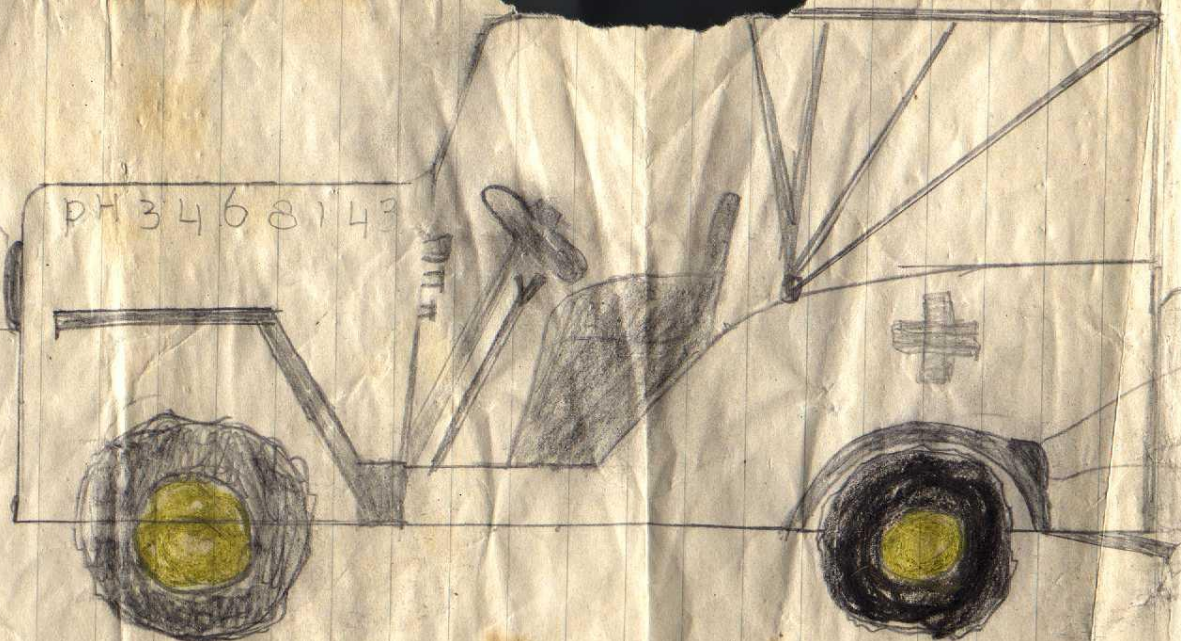

פליקס בלוק, תפילה בבית ההספדים

פליקס בלוך, תור. ההרשמה לטרנספורט

מרטין וייל, ביקור הצלב האדום

בבוקר של ה-27 ביולי 1944 התייצבנו במשרדו של ראש הגסטפו ומיד הובלנו למרתף. אחרי המתנה ממושכת דחפו אותנו לתוך חדרו של המפקד ראם. מלבדו נכחו מס, הידוע בכינויו "ציפור מוות", גינתר ואייכמן. מיד ידעתי שהדבר מבשר רעות... אייכמן, שפתח את החקירה, יצר רושם של אדם שנפגע עד עמקי נשמתו משום שהשמיצו את רעיונותיו ה"נאצלים" לגבי היהודים. הדבר השתמע מתוכן הדברים ומאופן הבעתם. ראם וגינתר המשיכו בחקירה. שניהם דבקו באופן החקירה החלקלק של אייכמן וניהלו אתנו מעין שיחה בנושאי אמנות... כהוכחה הציגו בפנינו שניים או שלושה ציורים של כל אחד מארבעתנו... גינתר הראה לי, ואני זוכר את הדבר לפרטיו, ציור של יהודים מחפשים קליפות תפוחי אדמה ושאל אותי: "איך יכולת להעלות על דעתך ולצייר דבר ששם את המציאות ללעג?" עניתי באותה נימה והסברתי לו שבשום פנים ואופן אין המדובר בדמיון כשם שחשב, אלא ברישום טבע פשוט שעושה כל אמן. כלומר סקיצה של דברים שראיתי בשעת העבודה והעליתי מיד על הנייר כשם שכל צייר מחפש אחרי מוטיבים. אז באה השאלה: "האם אתה באמת מאמין שבגטו שורר רעב? אנשי הצלב האדום בשום פנים ואופן לא אימתו זאת".

בדריך פריטה, מגורי זקנים

אונגר היה הראשון שנשלח מהמבצר הקטן לאושוויץ, בעוד שבלוך הוכה למוות במקום.... גברת אונגר ובתה ניצלו מהתופת, אונגר נפטר בבוכנוואלד מטיפוס בהרות אחרי השחרור. במבצר נשארנו פריטה, אני, נשותינו ותומאס פריטה הצעיר. הגסטאפו הגיש תביעה נגד שנינו, בשתי שפות, והואשמנו "בתעמולת זוועה והפצתה בארצות חוץ". יחד עם התביעה הגיעה פקודת מעצר, שעליה היינו אמורים לחתום בהתנדבות "מחמת פחד מפני כעסם המוצדק של הגרמנים". היא נשאה את החותמת המוכרת לנו - "U.R חזרתם בלתי רצויה".

מיד אחרי השחרור חזרנו לטרזין כדי לחפש את הציורים שהוחבאו. הם נמצאו בשלמותם. לימים יכולתי להציג אותם לעיני העולם יחד עם העבודות המצוינות של פריטה, עבודות אחדות של אונגר וסקיצות מרשימות של ד"ר פליישמן, רופא מטרזין, שהצליח להציל את עבודותיו. יחד עם הוכחות אחרות הייתה זו עדות מהימנה ל"פתרון הסופי" שתוכנן על ידי אייכמן וגלובקה.

אני חש חובה להאשים עד סוף ימי, בשם הקורבנות, בשמי אני ובראש ובראשונה בשמם של חברי שלא חזרו, הציירים מטרזין, את המרצחים הפשיסטים שנזכרו בדו"ח שלי, אותם ואת אלה שעזרו להם.

כנפי רוח
מילים: אברהם הכהן קוק יצחק

[בן אדם] עלה למעלה עלה,
כי כח עז לך
יש לך כנפי רוח,
כנפי נשרים אבירים
אל תכחש בם, פן יכחשו לך
דרוש אותם וימצא לך מיד
דרוש אותם
וימצא לך מיד

התנגדות יהודית במחנות ההשמדה

המרד במחנה ההשמדה טרבלינקה – 2 באוגוסט 1943

המרד במחנה ההשמדה סוביבור – 14 באוקטובר 1943

מרד הזונדרקומנדו בבירקנאו – 7 באוקטובר 1944

התנגדות במטרה להציל יהודים – מחתרות הצלה

- פעולות הצלה בהולנד
- מחתרות יהודיות וקומוניסטיות בצרפת
- פעולות להצלת ילדים בבלגיה
- ניסיונות הצלה ברומניה

תיאטרון Hollandsche Schouwburg

- לאחר שהתברר ליהודים, כי מי שמתייצב בפקודת הגרמנים נעלם והקשר עמו מנותק, הפסיקו להתייצב מרצונם.
- בעקבות כך, מפקד המשטרה הגרמני הורה לאסוף את כל היהודים למחנה מעצר מאולתר, שהוקם בתוך תיאטרון בשם Hollandsche Schouwburg בחודש אוגוסט.

הצלת ילדים במעון הילדים באמסטרדם

חיאטרון Hollandsche Schouwburg

הצלת ילדים במעון הילדים באמסטרדם

מסלול הגרוש

■ 7.1942 – 9.1943

■ תחנה ראשונה : Hollandsche Schouwburg/Creche

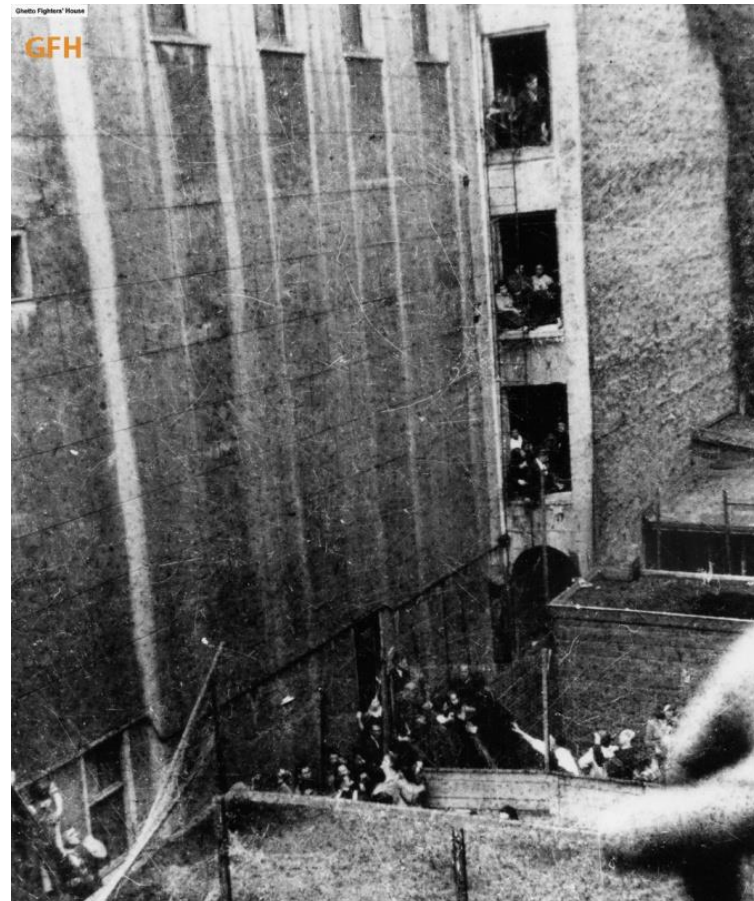
- וולטר סוסקינד (1906-1945) היה אחד היהודים שנמלטו להולנד מגרמניה בשנת 1938.
- לאחר שפוטר, בשל יהדותו, מעבודתו בחברת יוניליבר (שכל עובדיה היהודים פוטרו בשל השתלטות גרמנית), הוא התמנה על ידי המועצה היהודית למנהל מחנה המעבר בתיאטרון.

וולטר סוסקינד

הצלת ילדים במעון הילדים באמסטרדם

חצר התיאטרון ההולנדי 1942-1943

- מול התיאטרון שכן מעון יהודי.
- בשל התנאים הקשים והצפיפות בתיאטרון נשלחו כל הילדים מתחת לגיל 13, לשהות בבית הילדים, עד המעבר לווסטרבורק.

רחוב Plantage Middenlann

הצלת ילדים במעון הילדים באמסטרדם

בנין מול בנין

Hollandsche Schouwburg
התיאטרון ההולנדי

סמינר מורים ליד הקראש

בית הילדים

- המטפלות היהודיות בבית הילדים ניצטוו על ידי הגרמנים להכין את הילדים ולאחד אותם עם משפחותיהם בכל פעם שיצא משלוח למחנות המוות.
- מטרה להציל ילדים מתוך המעון, יצר וולטר סוסקינד קשר עם המחתרת ההולנדית. בעצה אחת עם מנהלת המעון, הגב' הנרייטה פימנטל ובסיוע המטפלות ניצלו בין 600 ל-1000 ילדים.

הצלת ילדים במעון הילדים באמסטרדם

- סוסקינד, פימנטל והמטפלות פעלו בדרכים נועזות ומסוכנות כדי להבריח ילדים אל מחוץ למשלוחי המוות.
- פעולות ההברחה בוצעו בשיטות שונות מתחת לאפס של השומרים הגרמנים ומאחורי גבה של המועצה היהודית אשר לא ידעה ולא התירה פעילות הצלה.

מטפלת ותינוקת במעון

- ילדים קטנים הוסתרו בתיקי גב ובפחי חלב והוצאו אל מחוץ לבית הילדים. לעיתים הוברחו ילדים לתוך קרון של הרכבת שבין המעון לבין התיאטרון והסתירה את המעשה מעיני השומרים.
- ביציאה לטיול כדי "לנשום אוויר צח" הילדים היו נספרים, אך הצוות היהודי היה מוסיף ילד אחד שלא נספר (או יותר), מעבירו דרך חלון כאשר הקבוצה הייתה חולפת על פניו.
- בכל המקרים היה צורך לתקן בהיחבא את הרישומים הקפדניים וכן לביים עם ההורים מסירה של ילד לקראת הגירוש שלהם מהתיאטרון.
- כל אלה שעסקו בהצלת הילדים סכנו בכך את חייהם.

- כאשר התמעט מספר היהודים שנותרו באמסטרדם, הפנו הגרמנים את תשומת ליבם להנהגה.
- ב-26 ביולי 1943 גורשו המנהלת הנרייטה פימנטל ו-36 חברי צוות בית הילדים. פימנטל נרצחה באושוויץ.

מנהלת בית הילדים - הנרייטה הנריקז פימנטל

הצלת ילדים במעון הילדים באמסטרדם

- בנוסף לילדים, וולטר סוסקינד הבריח גם מבוגרים ששהו בתיאטרון, באמצעות זיוף רישומים על ידי סגנו, בזמן שהוא השקה לשוכרה את הגרמני האחראי והסיח את דעתו. על פי ההערכות, סוסקינד אחראי להצלתם של כ-1,200 ילדים ומבוגרים יהודים.

האחראי הגרמני - פרדיננד אוס דר פומן

הצלת ילדים במעון הילדים באמסטרדם

- למרות שהוצע לו להסתתר ולהינצל וולטר סוסקינד הצטרף למשפחתו שגורשה להוסיף לווסטרבורק ב-1943 וככל הנראה נספה בצעדת המוות באושוויץ ב-1945.

וולטר סוסקי

הצלת ילדים

Remy van Duinwijk
KOENRAAD HUIB GEZANG.

^ צבי הנרי המרסלך עם אחת המטפלות

< קיטי פרנק בתקופת המלחמה

> שכמייה לתינוקת שתרמה מרים המרסלך

בית הילדים של נתן דסברג בהילברסום

ביום שתקראו מכתב זה, תהיו כמעט בוגרים. ברצוני לכתוב לכם מה עבר עליכם כשהייתם ילדים קטנים [...] אבא ואמא הכינו את בגדיכם בתשומת לב רבה, ומשהו מזה שמרתי בשבילכם, עם הכפית והמזלג הקטנים שהכינו לכם ושבהם אכלתם במשך כל זמן שהותכם כאן. הייתם בבית הילדים 'סלוטי יובנטוס' בהילברסום, מאפריל 1943 עד אוקטובר 1945. אלה היו שנים קשות מאוד. הגרמנים ביצעו חיפושים רבים בבתינו ופלטו כמה פעמים לתוך הבית הזה [...] כל בני הבית אהבו אתכם מאוד [...] צר לנו מאוד על כך שיקירינו הקטנים עומדים לעזוב אותנו, אבל עלינו להשלים עם הדבר. אולי עוד נתראה פעם? מי ייתן ותגדלו להיות אנשים טובים וחזקים, ונדע כי הייתם ראויים לכך שהצלנו אתכם מידי הגרמנים. בברכה חמה ונשיקה, הדודה קאטי.

הזמנת ביקור | תרומה ליד ושם | חנות

השואה | אוספים ומאגרי מידע | ארכיון | מחקר | חינוך והוראה מתקשבת | מוזיאונים | תערוכות | הנצחה | חסידי אומות העולם | ביקור ביד ושם

יד ושם - רשות הזיכרון לשואה ולגבורה

הזמנת ביקורים מקוונת

גביית עדויות מניצולי שואה

הזמנת ביקור

תרומה ליד ושם

חמת

תערוכות מקוונות אודות השואה

קטגוריות

נושאים היסטוריים

בחר -

גטאות

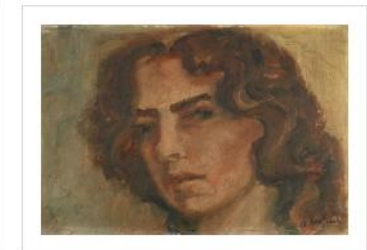
עיר יהודית למרגלות הקרפטים - סיפורה של קהילת מונקאץ'

הצלה בידי יהודים: "אחד בשביל כולם"

"זכרו את שמותיכם החדשים" - סיפורם של יהודים ששרדו בתקופת השואה בזהות בדויה

אמנית בתקופת השואה

יקרא וידע העולם: עדות לשואה - ארכיון עונג שבת

מיתרי הלב - מוסיקה מתקופת השואה

"כתמים של אור" - להיות אישה בשואה

ילדים בשואה

קולות מהתופת - ניצולי שואה מספרים על החודשים האחרונים בגטו ורשה

"עוד נשוב וניפגש" - מכתבים אחרונים מהשואה: 1941

מכתבים אחרונים מהשואה: 1942"על פי הר געש"

אמנות מתקופת השואה

מפים - אוסף האמנות

ירושלים דליטא - סיפורה של הקהילה היהודית בוילנה

צילום בגטו ורשה - אוסף תמונות שונים מגטו ורשה

דיוקן אחרון - אמנים מתעדים בשואה

בתערוכה זו מובאים קטעים נבחרים מתוך שעות רבות של עדויות וידיאו אותן מסרו רבים מניצולי גטו ורשה ולוחמיו. חלק מיהודי הגטו הצליחו לחמוק מהגטו לאחר הלחימה שנערכה בו ושרדו בצד הארי במסתור, בזכות בדיה או ביערות; אחרים התבצרו בבונקרים שבגטו אולם נחשפו על ידי הגרמנים ומשלחו למחנות ריכוז והשמדה; והיו גם מתי-מעט שהצליחו לשרוד בין חורבות הגטו ההרוס ולהגיע ליום השחרור. אולם מרבית היהודים שנטלו חלק במרד גטו ורשה נרצחו אם במהלך הדיכוי האכזרי, אם בניסיונותיהם להיחלץ מהגטו הבווער, אם במחנות הגרמנים ואם בצד הארי. רק בודדים שרדו את התופת ומקצת מעדויותיהם מובאות בפניכם. תיעוד ייחודי זה מאפשר לנו לשפוך אור על חיי הציבור היהודי במהלך מרד גטו ורשה באופן חדשני, ותורמים להבנתנו את אחד הפרקים המרכזיים בתולדות שואת יהודי איירופה. למאמר המלא »

[לוחמים במרד גטו ורשה](#)

[בונקרים במרד גטו ורשה](#)

[חיסול גטו ורשה](#)

[אחרי המרד: החיים בין ההריסות בגטו ורשה](#)

[פינוי הריסות גטו ורשה](#)

[גטו ורשה אחרי הגירוש הגדול](#)

[18 בינואר 1943: התנגדות מזוינת ראשונה בגטו ורשה](#)

[ההכנות למרד: בין ינואר לאפריל 1943](#)

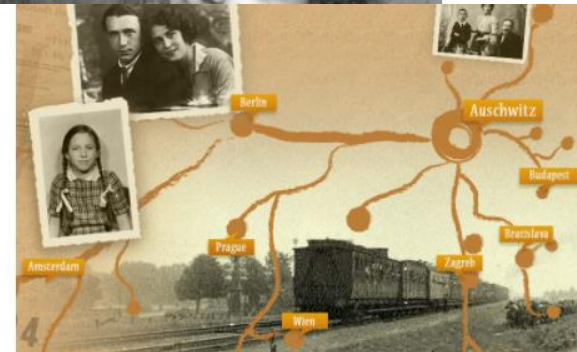
[בניית הבונקרים בין ינואר לאפריל 1943: התבצרות בגטו ורשה](#)

[הפסח האחרון בגטו ורשה](#)

אוספים ומאגרי מידע

ספריית יד ושם

אוסף הפרסומים הגדול בעולם בנושא השואה, הכולל למעלה מ-117,000 כותרים ב-54 שפות. עוד...

מאגר חסידי אומות העולם (באנגלית)

מידע על חסידי אומות העולם וסיפורי הצלה. באנגלית וברוסית.

מאגר המידע של השילוחים בתקופת השואה

מאגר המידע על השילוחים משחזר את כל השילוחים שהיו בתקופת השואה משטחי הרייך השלישי, מהמדינות הכבושות, ממדינות הציר ומהמדינות הגרורות. עוד...

המאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה

יד ושם, בשיתוף עם מוסדות אחרים, אסף ותיעד שמות ופרטים ביוגרפיים של מליוני קורבנות של רדיפת היהודים השיטתית בתקופת השואה. מעל ארבעה מיליון ושמונה מאות אלף מתוך קרוב לששת מיליון היהודים שנרצחו בידי הנאצים ובידי עוזריהם מונצחים במאגר. המאגר כולל מידע על קרבנות השואה: הנרצחים, רבים אחרים שלא ניתן לקבוע מה עלה בגורלם- וגם אלו ושעמדו

המאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה

מקד/הרחב את חיפושך

תאריכי עדכונים:

--בחר ערך--

אופי החומר:

הכל חומרים אחרים דפי עד

גורל הקורבן:

שרד/ה נרצח/ה נהרג/ה בשרות הצבאי פונה/עקור אחר

רשום בשילוח (transport) גירוש

פתח הכל +

שם	
שם משפחה: ?	נרדפות
שם פרטי: ?	נרדפות
שם נעורים: ?	נרדפות
תאריך	
מקום (בלועזית)	
בני משפחה	
המצהיר - עבור דפי עד	

משוב

נקה

חפש

נרדפות ▼		שם משפחה: ?
נרדפות ▼		שם פרטי: ?
נרדפות ▼		שם נעורים: ?

תאריך		
מדויק ▼	--בחר ערך-- ▼	שנת לידה: ?
מדויק ▼	--בחר ערך-- ▼	שנת המוות: ?

מקום (בלועזית)		
נרדפות ▼		מקום לידה: ?
נרדפות ▼		לפני המלחמה: ?
נרדפות ▼		מקום בזמן המלחמה: ?
נרדפות ▼		מקום המוות: ?

בני משפחה

Language

-- עזרה --

107 +

אוספי התצלומים של יד ושם

437,373 תוצאות

משוב

>> מקד את חיפושך
 איפוס

- מקור
- ארכיון התצלומים
 - תצלומי היכל השמות
 - תצלומי חסידי אומות העולם

שם המצהיר

וגם

סגן

USSR, Nikolayev יפים איזבינסקי (משמאל) עם חברו קוסטין בחיל הים בצבא האדום, 1944.

Przemysl, בניין ששימש כבית-אבות יהודי, רחוב Szaskiewiczza, שנת 1962.

France, Gurs, אסירים עובדים בעבודות-עץ.

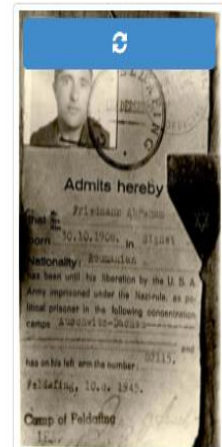
חיילים גרמנים מתקנים בגדים.

USSR, Nikolayev חיל הים

Poland, Bielitz, יהודי בעיר לפני המלחמה.

Germany, Feldafing, אברהם פרידמן ליד מופיע כעד לקורות העיירה.

צרו קשר

חיפוש מתקדם

חפש

warsaw deportation

120 תוצאות עבור: warsaw deportation

מקד את חיפושך

איפוס

מקור

- ארכיון התצלומים
- תצלומי היכל השמות
- תצלומי חסידי אומות העולם

שם המצהיר

וגם

סנן

מקומות קשורים

וגם

גרוש יהודים לנטו
Warsaw, Poland.

Poland, Warsaw, יהודים
מובלים לגרוש על ידי שוטרים
גרמנים.

Poland, Warsaw, יהודים
שרחמו ב-"אומשלאנפלאך"
וממתנים לגירוש, 1943.

Poland, Warsaw, גרוש
יהודים מ-Zyrdow לנטו
ב-01/03/1940.

Poland, Warsaw, יהודים
מרוכזים באומשלאנפלאך, תחת
השנחת אנשי SS, לפני הגירוש.

Poland, Warsaw, יהודים
שנתפסו על ידי ה-SS בעת
המרד מגורשים מהגטו,
20/04/1943.

Poland, Warsaw, יהודים

Poland, Warsaw, יהודים
מגורשים בעת המרד תחת
שמירה של חיילי SS, ב-
20/04/1943

Poland, Warsaw, יהודים

תצלום של
Hanna
Ejzenberg

מוזיאונים

- המוזיאון לתולדות השואה
- ביתן לתערוכות
- המוזיאון לאמנות השואה
- אוסף החפצים
- תערוכות ready2print**

חנות

תערוכות

תערוכות ready2print - קונספט חדשני להפקת תערוכות ברמה גבוהה ובאיכות תצוגה מוזיאלי

תערוכות ready2print משמשות כאפיק לקידום דיאלוג חינוכי משמעותי אודות השואה, ערכיה האוניברסליים, והרלוונטיות לחיי היומיום שלנו במאה ה-21

תערוכת ready2print "שואה" מוצגת בקולין קולג', מק קיני, ארה"ב

תערוכות ready2print מוצעות ללא עלות בפורמט של קבצים גרפיים-דיגיטליים ברזולוציה גבוהה, המלווים בהנחיות טכניות להדפסה ותליה.

תערוכות ready2print זמינות במגוון רחב של שפות.

תערוכות ready2print מאפשרות למציג להפיק את התערוכה במהירות וביעילות, בבית דפוס על פי בחירתו, ובכך להוזיל את עלויות הצגתה.

תערוכות ready2print מותאמות לתצוגה במגוון רחב של מקומות כגון: בתי כנסת, בתי ספר, אוניברסיטאות, ספריות, עיריות, מרכזים קהילתיים וכו'...

הנחיות יצור והדפסה מומלצות:

- הדפסה על נייר פרימיום מט (משקל 170 גרם/מ"ר) עם מסגרת (מסגרת עץ או לבנה)
- הדפסה על נייר והתקנה על בסיס קשיח - (קרטון, גומי קצף, קרטון קאפה, PVC Foamex, פרספקס, די-בונד וכו')
- הדפסה ישירה על בסיס קשיח - (פוליטירן מורחב, קאפה, PVC Foamex, פרספקס, די-בונד וכו')
- לא מומלצת הדפסה ישירה על קנבס, במבוק או עץ

כתמים של אור: להיות אשה בשואה

התערוכה נותנת ביטוי לקולן הייחודי של הנשים היהודיות בשואה, לבחירותיהן ותגובותיהן, למול הרוע, הקשיים והאכזריות עמם נאלצו להתמודד.

כוכבים בלי שמיים: ילדות בשואה

בתערוכה זו הצירים, השירים, המכתבים והמשחקים מציגים מבט מרגש ומרתק אל חיי הילדים בתקופת השואה.

שואה

התערוכה סוקרת את האירועים המרכזיים שהתרחשו באותה תקופה ואת גורל העם היהודי, החל מחיי היהודים בין שתי מלחמות העולם וכלה בשחרור מחנות הריכוז וההשמדה וחזרתם לחיים של הניצולים.

התנגדות והצלה בשואה: יהודים מצילים יהודים

היהודים בשואה ניצבו בפני מצבי קיצון שהעמידו את ערכי הסולידריות האנושית והיהודית במבחן. עם זאת, אנו עדים למעשי סולידריות ועזרה הדדית רבים מאוד.

עוגן בימים אפלים: יצירה במסתור בתקופת השואה

תערוכה זו מתמקדת ביצירות שנעשו בנסיבות הייחודיות של המסתור – זמן ממושך שבו האדם ספון בתוך מחבואו ובתוך תודעתו.

אמנות בשואה

תערוכה זו ובה מבחר ציורים מתוך אוסף יד ושם, מבקשת לפתוח צוהר אל אמנות שנוצרה בתקופת השואה: בגטאות, במחנות ובמסתור.

אושוויץ – מקום על פני האדמה אלבום אושוויץ

כשישה מיליון גברים, נשים וילדים יהודים נרצחו בשיטתיות בשואה בידי הנאצים. יותר ממיליון נרצחו באושוויץ-בירקנאו, מחנה ההשמדה הגדול ביותר במלחמת העולם השנייה. תערוכה זו מבוססת על אלבום אושוויץ, העדות הוויזואלית היחידה המתארת הגעת משלוח של יהודים לאושוויץ-בירקנאו. בתצלומי האלבום מתועדים כל שלבי התהליך, הקליטה והסלקציה, למעט הרצח עצמו. בתערוכה שזורות עדויות של ניצולי המחנה.

שפות נוספות: אנגלית, ספרדית, צרפתית, גרמנית, סלובנית, קרואטית, רוסית. דו-לשוני: אנגלית-קוריאנית.

התערוכה מורכבת מהפרקים הבאים:

1. פנלי מבוא:

- השואה
- אושוויץ-בירקנאו
- ילדים יושבים

16 פנלים:

7 פנלים 100x70 ס"מ

8 פנלים 70x50 ס"מ

פנל פתיח 100x70 ס"מ (ניתן להפקה גם כבאנר)

← לצפייה בפנלים

← מראה כללי

קיר הזיכרון

מקורות לציון שחרור אושוויץ

חומרים חינוכיים

יום הזיכרון הבין-לאומי להנצחת קרבנות השואה

בשנת 2005 קבע האו"ם את 27 בינואר בתור יום הזיכרון הבין-לאומי להנצחת קרבנות השואה. [עוד...](#)

יום הזיכרון לשואה ולגבורה

הנושא המרכזי ליום הזיכרון לשואה ולגבורה: הצלה בידי יהודים בשואה – סולידריות בעולם מתפרק

מביטים אל העבר - יום הזיכרון לשואה ולגבורה ביד ושם

אודות יום הזיכרון לשואה ולגבורה

יום הזיכרון לשואה ולגבורה, מוקדש, מדי שנה בשנה, להתייחדות עם זכר השואה שהמיטו הנאצים ועוזריהם על העם היהודי ועם זכר מעשי הגבורה ומעשי המרד בימים ההם. תחילתו של יום הזיכרון הוא משקיעת החמה אור

ארכיון סרטי מדליקי המשואות

ארכיון סרטי מדליקי המשואות

שנה

מדינה

▼ - בחר -

▼ - בחר -

מדי שנה כחלק [מעצרת הזיכרון הממלכתית לציון יום הזיכרון לשואה ולגבורה](#) שנערכת ביד ושם, מודלקות שש משואות, לזכרם של ששת מיליון היהודים שנרצחו בשואה. מאז 1995 סרטים קצרים המספרים את סיפורם של מדליקי המשואות מוקרנים עם הדלקת המשואה. כל הסרטים הללו, הכוללים קטעי ארכיון ועדות מסודרים כאן לצפייה (לפי ארץ הלידה והשנה בה השתתפו בעצרת).

אברהם גולדברג

2001 גרמניה

אברהם אביאל

2011 בלרוס

אבא נאור

2018 ליטא

